

Openbaar

Zaaknummer hoofdzaak
555590Zaaknummer deelzaak
842824

onderwerp	Uitkomsten Bestuurlijk Overleg Leefomgeving
omschrijving onderwerp	Informeren van PS over uitkomsten van het BO Leefomgeving 2026
voorgesteld besluit	PS informeren over de uitkomsten van het BO Leefomgeving middels bijgaande brief en bijlage.
begrotingswijziging vervaardigen?	Nee
aanleiding	Op 10 september 2026 was het BO Leefomgeving Zuidwest. De uitkomsten van alle BO's Leefomgeving zijn door de minister per brief aangeboden aan de Tweede Kamer.
portefeuillehouder - portefeuille	mevr. D. de Clerck – Ruimte
domein	Fysieke leefomgeving & Economie
directeur	Bas van Wetten
behandeld door:	
afdeling/programma/project:	Fysieke Leefomgeving
manager:	

telefoonnummer:

afgestemd met:

Portefeuillehouder De Clerck, Mobiliteit,
Zeeland 2050 en NOVEX

Overwegingen en advies

Jaarlijks wordt per landsdeel een BO Leefomgeving gehouden. Voor landsdeel Zuidwest (Zuid-Holland en Zeeland) dit jaar op 10 september. De uitkomsten van de BO's staan in een brief aan de Tweede Kamer die op 18 september wordt verzonden. Deze brief wordt met een korte toelichting ter informatie aangeboden aan PS. De zeer uitgebreide kamerbrief geeft een samenvatting vanuit alle gesprekken en een totaaloverzicht van alle afspraken.

In de aanbiedingsbrief aan PS is na een korte inleiding met voor Zeeland belangrijke uitkomsten uit het overleg zelf, op drie onderwerpen een uitgebreidere toelichting gegeven op agendapunten. Dit zijn de Strategische Agenda Zeeland 2050, het Ruimtelijk Arrangement Zeeland en de evaluatie van de subsidieregeling WoKT.

Afwijking t.o.v. provinciale doelstellingen en/of beleid

Niet van toepassing.

Bestuurlijke planning en doorlooptijd

Gedeputeerde Staten

18 september 2026

Consequenties besluit

Financiële consequenties

Juridische consequenties

Personele consequenties en inhuur

Er is geen externe inhuur nodig

Inkoop & aanbesteding

Inkoop is niet van toepassing

Provinciale Staten van Zeeland
t.a.v. de voorzitter
Postbus 6001
4330 LA Middelburg

Onderwerp
Uitkomsten Bestuurlijk Overleg
Leefomgeving 2026

Zaaknummer
842824

Behandeld door

Verzonden

Middelburg, 18 september 2026

Geachte voorzitter,

Op 10 september 2026 vond het jaarlijkse BO Leefomgeving plaats voor het landsdeel Zuidwest waar Zeeland en Zuid-Holland onder vallen. Het BO Leefomgeving wordt jaarlijks gehouden en gaat dan zowel over brede ruimtelijke vraagstukken als over projecten op het gebied van infrastructuur en mobiliteit (MIRT). Zeeland werd vertegenwoordigd door de gedeputeerden Daniëlle de Clerck en Harry van der Maas, het Rijk door minister Elanor Boekholt-O'Sullivan (VRO), staatssecretaris Annet Bertram (IenW) en vertegenwoordigers van de ministeries van Defensie, KGG, EZK en LVVN. De uitkomsten van de serie overleggen is samengevat in bijgaande brief die door de ministers aan de Tweede Kamer is gestuurd.

Tijdens het overleg heeft het Rijk onder andere mededelingen gedaan over versnelling van de woningbouw, de Nota Ruimte en de uitkomsten van diverse Taskforces. De komende maanden zal op verschillende momenten op bestuurlijk niveau verder worden gesproken over ruimte voor defensie, de woondeal tot en met 2036, natuur en stikstof, prioritering van het mobiliteitsfonds en deltafonds, de realisatie- en investeringsstrategie Zeeland 2050, de Nota Ruimte en het opstellen van een bijbehorende uitvoeringsstrategie.

Een aantal agendapunten uit het BO Leefomgeving van het landsdeel Zuidwest verdient extra aandacht.

Strategische Rijk-Regio Agenda Zeeland 2050

Rijk en regio hebben afgesproken de Strategische Agenda Zeeland 2050 als gezamenlijk langjarig kader te nemen voor samenwerking aan de gedeelde nationale en regionale belangen. De Strategische agenda wordt ter instemming aan de Ministerraad en via een statenvoorstel aan Provinciale Staten voorgelegd.

De deelagenda's worden door Rijk en regio samen verder uitgewerkt en er wordt een realisatie- en investeringsstrategie opgesteld. Die brengt in ieder geval in beeld hoe reguliere, al gereserveerde budgetten kunnen worden ingezet voor de doelen uit de Strategische Agenda, in samenhang met lopende Rijk-regiotrajecten in Zeeland. Ook wordt inzichtelijk gemaakt hoe het combineren van sectorale budgetten, van Rijks- en regiobudgetten en Europese budgetten kan leiden tot meer maatschappelijke impact dan wanneer deze afzonderlijk worden ingezet. Het Rijk bevestigt dat de Strategische Agenda Zeeland 2050 een goed samenhangende agenda is geworden.

Voortgang en actualisatie Ruimtelijk Arrangement Zeeland

In 2025 heeft het Rijk met alle provincies een Ruimtelijk Arrangement afgesloten waarin afspraken zijn gemaakt over de ruimtelijke vertaling van nationale en regionale maatschappelijke opgaven en de ordening en de inpassing daarvan. Zeeland en het Rijk zijn goed op weg met deze afspraken en de voortgang wordt gemonitord. Een concreet voorbeeld is de ondertekening van de Overeenkomst Grondzaken tussen het Rijksvastgoedbedrijf en de provincie Zeeland, waarmee de uitvoering van nationale en regionale opgaven een impuls krijgt. De basis die in het Ruimtelijk Arrangement is gelegd voor een gezamenlijke toekomstvisie krijgt inmiddels vorm via de Strategische Agenda Zeeland 2050. Het Ruimtelijk Arrangement Zeeland is ook aangevuld. Er zijn nu afspraken met Defensie opgenomen over het gezamenlijk invullen van de planologische regeling voor het laagvlieggebied in Zeeland, communicatie met inwoners en het benutten van meekoppelkansen.

Effect Rendementseisen op subsidies voor woningbouw in Noord-Nederland en Zeeland

Afgelopen jaar zijn er vanuit landelijke regio's zoals Zeeland nauwelijks aanvragen van gemeenten voor de WoKT-subsidieregeling (Woningbouw op Korte Termijn) goedgekeurd. Dit heeft geleid tot een onderzoek naar de effecten van de rendementseisen van de WoKT-regeling in Fryslân, Groningen, Drenthe en Zeeland. Dit onderzoek is in opdracht van het ministerie van IenW en de betrokken provincies uitgevoerd.

Rijk (IenW) en regio's Noord en provincie Zeeland stellen op basis van het onderzoek vast dat de door het vorige kabinet gekozen systematiek niet goed aansluit op de uitgangspunten van Elke regio telt. Grote binnenstedelijke woningbouwprojecten zijn bevoordeeld en er is te weinig rekening gehouden met regionale verschillen. Wij hebben met het Rijk afgesproken dat bij de toekomstige regelingen gericht op woningbouw en mobiliteit vroegtijdig met de verschillende regio's wordt gesproken en dat het uitgangspunt bij nieuwe regelingen is het dat onterechte benadeling van regio's wordt voorkomen. Daarnaast hebben wij aangegeven dat dit uitgangspunt ook door andere departementen moet worden gehanteerd bij nieuwe regelingen.

Met vriendelijke groet,

Gedeputeerde Staten van Zeeland,

H.M. de Jonge
Voorzitter

drs. M.C.J. Franken
Secretaris-algemeen directeur

Bijlagen:

1. Afschrift brief aan TK over BO Leefomgeving

> Retouradres Postbus 20011 2500 EA Den Haag

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

**Ministerie van
Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties**
DG Ruimtelijke Ordening

Postbus 20011
2500 EA Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Onze referentie
2026-0000481956

Bijlage(n)
8

Datum 18 september 2026
Betreft Resultaten Bestuurlijke Overleggen Leefomgeving 2026

Goede ruimtelijke ordening zorgt ervoor dat we in Nederland alle ruimtelijke opgaven in samenhang kunnen afwegen. En dat we de keuzes kunnen maken die nodig zijn om ons land leefbaar, veilig en welvarend te houden. Nederland heeft een lange traditie bij het ruimtelijk inrichten van ons land. Door multifunctioneel ruimtegebruik en het toepassen van slimme en innovatieve oplossingen. En met een intensieve samenwerking tussen alle overheden als onze kracht. Want alleen door samen te werken kunnen we het verschil maken voor Nederland ten aanzien van woningen, water, natuur, infrastructuur, de energievoorziening, landbouw, economie, bedrijven, cultureel erfgoed en defensie.

Tijdens de Bestuurlijke Overleggen Leefomgeving (BO's Leefomgeving) van 7, 9 en 10 september jl. heb ik namens het kabinet vanuit mijn coördinerende rol als minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening gesprekken gevoerd met verschillende bestuurders van provincies, gemeenten en waterschappen. Ook de minister en staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat (IenW), de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), de staatssecretaris van Klimaat en Groene Groei (KGG) en de staatssecretaris van Defensie waren hierbij aanwezig. Hun portefeuilles vertegenwoordigen namelijk belangrijke aspecten van de leefomgeving. Door onze gezamenlijke aanwezigheid hebben we met de medeoverheden in samenhang over de ruimtelijke opgaven kunnen spreken.

Met deze brief stel ik uw Kamer, mede namens de aanwezige bewindspersonen op de hoogte van de uitkomsten van deze overleggen en de afspraken die met de medeoverheden zijn gemaakt. Met deze afspraken zetten wij de volgende stappen die nodig zijn om de verschillende opgaven een goede plek in de leefomgeving te geven en Nederland toekomstbestendig in te richten. Alle financiële afspraken zijn onder voorbehoud van een besluit door de verantwoordelijk bewindspersoon binnen de bestaande financiële kaders.

Ik dank de medeoverheden voor hun deelname aan de overleggen en ik dank alle betrokkenen voor al het voorbereidende werk dat is verzet.

Leeswijzer

Als eerste ga ik in op (I) de positionering van de BO's Leefomgeving binnen de interbestuurlijke samenwerking. Vervolgens zal ik (II) de ontwikkelingen rond het Programma NOVEX toelichten, dat bestaat uit de NOVEX-gebieden en NOVEX-provincies. Hierbij benoem ik een aantal algemene punten en gemaakte afspraken. Tenslotte neem ik u mee in (III) de resultaten van de BO's Leefomgeving 2026 per landsdeel.

Samenwerken in de ruimtelijke ordening en fysieke leefomgeving

Samenwerken in de ruimtelijke ordening en fysieke leefomgeving betekent samenwerken aan de toekomst. Uw Kamer is daarover al enige tijd met het kabinet in gesprek. Zo heb ik op 9 en 30 maart met uw Kamer van gedachten

gewisseld over de Ontwerp-Nota Ruimte tijdens het Notaoverleg. Het gaat hier over inhoud en keuzes die het kabinet maakt voor Nederland naar de toekomst. Daarnaast heb ik naar aanleiding van de moties die de Kamerleden hebben ingediend tijdens het Notaoverleg uw Kamer in een reactie¹ geïnformeerd over hoe ik uitvoering zal geven aan deze moties, met het oog op de afronding van de Nota Ruimte. Mede daarover heb ik uw Kamer gesproken tijdens het Commissiedebat op 11 juni en het tweeminutendebat op 25 juni.

De Nota Ruimte is de nieuwe integrale visie op de fysieke leefomgeving van Nederland (de nieuwe Nationale Omgevingsvisie, zoals bedoeld onder de Omgevingswet) en is daarmee voor het Rijk het kader met keuzes voor nu, tot 2050 (straks) en een doorkijk naar 2100 (later). Voor de medeoverheden geeft de Nota Ruimte richting aan de lange termijn, voor de uitwerking en planologische doorwerking naar de regionale ontwikkelingen en keuzes en voor verdere gezamenlijke realisatie met het Rijk. De realisatie zal uitgewerkt worden via de Uitvoeringsstrategie die we in samenwerking met de medeoverheden zullen uitwerken.

De Nota Ruimte wordt opgebouwd langs vier integrale thema's: 1. Wonen, werken en bereikbaarheid, 2. Economie en energie, 3. Landbouw en natuur en 4. Water en bodem. Ook de sectorale thema's milieu en gezondheid, cultureel erfgoed en landschap en defensie komen aan bod. Ik zal het voorstel voor de definitieve Nota Ruimte nog dit jaar aan uw Kamer sturen.

Via de Uitvoeringsstrategie voor de Nota Ruimte worden keuzes gemaakt over de wijze van instrumenteren en zorgen we voor doorwerking van de Nota Ruimte naar het diverse sectorale rijksbeleid en in de gebiedsgerichte samenwerking. De Uitvoeringsstrategie wordt op basis van de Nota Ruimte gemaakt. Ik wil de ruimte nemen om dit goed te bespreken met de medeoverheden, omdat veel van de doorwerking in gezamenlijkheid zal worden opgepakt. Tijdens de BO's Leefomgeving is een concept van de Uitvoeringsstrategie besproken. Ook is besproken dat we ervoor kiezen om eerst de Nota Ruimte af te ronden met de keuzes en dan de tijd te nemen in het eerste kwartaal van 2027 om samen de Uitvoeringsstrategie af te ronden. Daarmee zal de Uitvoeringsstrategie na de definitieve Nota Ruimte worden gepubliceerd. Ik constateer dat er voor deze werkwijze en planning breed draagvlak is.

I. Positionering BO's Leefomgeving

De BO's Leefomgeving zijn de belangrijkste jaarlijkse integrale tafel voor het Rijk en de regio om samen alle ruimtelijke opgaven die veelal sectoraal worden uitgewerkt en opgepakt, te bespreken, daar waar het kan schuren of botsen. En ook afspraken vast te leggen en de gezamenlijke koers uit te zetten voor het fysieke domein het komende jaar.

Met de definitieve Nota Ruimte en de Uitvoeringsstrategie staan Rijk en de regio's voor de uitdaging om de visie samen tot uitvoering te brengen. Alleen door als kabinet en medeoverheden samen te werken met de Tweede en Eerste Kamer en maatschappelijke organisaties, kunnen we de resultaten boeken waar Nederland op rekt. In lijn met het Coalitieakkoord maakt dit kabinet werk van een slagvaardige overheid, bijvoorbeeld door het verminderen van regeldruk en het efficiënter inrichten van overlegstructuren. En via een interbestuurlijke Samenwerkingsagenda geeft het kabinet samen met het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Unie van Waterschappen (UvW) opvolging aan het rapport 'Samen bouwen aan resultaten' van de Studiegroep Interbestuurlijke Verhoudingen, met aanbevelingen voor sterke, toekomstbestendige interbestuurlijke verhoudingen.

**Ministerie van
Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening**

Datum

**Onze referentie
Fout! Onbekende naam
voor documenteigenschap.**

¹ Tweede Kamer, vergaderjaar 2025-2026, 29 435, nr. 320.

Tijdens de BO's Leefomgeving hebben kabinet en de medeoverheden gesproken over de samenhang tussen de overlegstructuren in het fysieke domein.² In onderstaande alinea's schets ik de eerste denkrichtingen, zoals die met de medeoverheden zijn besproken. Tijdens de BO's Leefomgeving is afgesproken om de samenhang tussen de overlegstructuren met medeoverheden in de fysieke leefomgeving met de betrokken departementen en de medeoverheden langs deze lijnen verder uit te werken.

**Ministerie van
Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening**

Datum

**Onze referentie
Fout! Onbekende naam
voor documenteigenschap.**

Uitgangspunt is om de overlegstructuur met medeoverheden samen zo in te richten dat deze optimaal bijdraagt aan de realisatie van de Nota Ruimte, bijvoorbeeld door de gebiedsgerichte samenwerking via de NOVEX-aanpak verder door te zetten. In lijn met de kabinetsinzet voor een slagvaardige overheid is het onze gezamenlijke inspanning om het aantal (inter)bestuurlijke overleggen te verminderen. Het BO Leefomgeving neemt hierin een centrale positie binnen de overlegstructuur voor de fysieke leefomgeving als de integrale (integrerende) tafel voor het gesprek tussen kabinet en medeoverheden over de gebiedsgerichte uitwerking van de Nota Ruimte. De BO's Leefomgeving zijn als tafel tussen kabinet en medeoverheden onmisbaar voor de afstemming, het bewaken van de uitvoerbaarheid van beleid en het benutten van koppelkansen bij de realisatie van de ruimtelijke opgaven. Dit werd tijdens de BO's Leefomgeving door kabinet en medeoverheden onderschreven. Ook is besproken dat dit vraagt om voldoende ruimte op de agenda voor het open strategisch gesprek, zodat kabinet en medeoverheden gezamenlijk de schouders kunnen zetten onder de grote ruimtelijke opgaven en zo voor Nederland het verschil kunnen maken.

De thema's in de Nota en de Uitvoeringsstrategie vormen logischerwijs de agenda van het BO Leefomgeving. Het integrale gesprek op de BO's Leefomgeving is onlosmakelijk verbonden met de sectorale/thematische overlegtafels voor het fysieke domein. Per thema in de Nota Ruimte zijn er interbestuurlijke overleggen, zoals het BO VRO, BO MIRT, BO Mobiliteit, BO Klimaat en Energie (incl. MIEK-special), BO Economie, Regio en Ruimte en het BO Landelijk Gebied en het BO Natuur. Het jaarlijkse integrale gesprek in de BO's Leefomgeving geeft richting en kaders aan nadere inhoudelijke uitwerking, de inzet van instrumentarium en de uitwerking van maatregelen en/of oplossingen via de bestaande sectorale/thematische tafels, wat kan leiden tot investeringsafspraken. Ook kunnen deze sectorale tafels opgaven adresseren die een integrale afweging vragen op het eerstvolgende BO Leefomgeving. De BO's Leefomgeving vinden normaliter jaarlijks in juni plaats, zodat er in de tweede helft van het jaar gelegenheid is voor de uitwerking op de sectorale/thematische tafels. Zo ontstaat er een logische cyclus van bestuurlijke overleggen met de medeoverheden.

Rol voor Ruimtelijke informatie

Er liggen mogelijkheden om monitoring van afspraken en data gedreven werken een steviger positie op de agenda van de BO's Leefomgeving te geven. De grote ruimtelijke opgaven vragen om het sneller afwegen, maken en uitvoeren van keuzes met eenduidige en betrouwbare ruimtelijke informatie als basis. Ik zie in heel het land goede voorbeelden waarbij provincies, gemeenten, waterschappen en Rijk ruimtelijke informatie in de gebiedspraktijk toepassen. Op het BO Leefomgeving kunnen we elkaar met die praktijkvoorbeelden inspireren. Data kan ons ook helpen bij monitoring van de afspraken die we maken.

Ruimtelijke informatie speelt een veelzijdige rol in de samenwerking van het Rijk met medeoverheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties: het ondersteunt integraal beleid in combinatie met ontwerpend onderzoek. In de vijf landsdelen zijn diverse data gedreven initiatieven in gebruik en ontwikkeling.

² In lijn met de motie van Asten c.s. (Tweede Kamer, vergaderjaar 2025-2026, 29 435, nr. 276) wordt in de Uitvoeringsstrategie ingegaan op de samenhang tussen de bestaande overlegstructuren met medeoverheden, waarbij een integrale aanpak wordt gehanteerd.

Kaarten en simulaties worden vroegtijdig en veelvuldig ingezet om ruimtelijke scenario's te verkennen. Een aansprekend voorbeeld van intensieve interbestuurlijke samenwerking en het innovatieve karakter van scenario denken in beleid is de ontwikkeling van digitale tweelingen. Ook de landelijke voorzieningen zoals de Basisregistratie Ondergrond (BRO) en het Digitale Stelsel Omgevingswet wil ik benoemen als voorbeelden waarbij datagebruik en -koppeling zorgt voor het versnellen van procedures. Daarnaast wordt ruimtelijke informatie ingezet om de ruimtelijke arrangementen verder aan te scherpen, waarbij beleidsdoelen meetbaar worden gemaakt.

**Ministerie van
Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening**

Datum

**Onze referentie
Fout! Onbekende naam
voor documenteigenschap.**

Versnelling woningbouw

Met de aanpak Nationaal Grootschalige Woningbouwlocaties (NGW) neemt het kabinet meer regie op specifieke locaties: er wordt bijgedragen aan het (versneld) realiseren van grote aantallen woningen, op de korte-, middellange en lange termijn. Er zijn door de taskforce Versnelling Woningbouw vijf nieuwe nationaal grootschalige woningbouwlocaties aangewezen in Deventer, Haarlem, Leeuwarden, Weert en Maastricht. Deze locaties zijn geselecteerd op basis van een uitvraag onder de provincies waarbij potentiële locaties (minimaal 3.500 woningen) zijn aangedragen conform het afweegkader NGW. Bij de beoordeling van de voorstellen is gekeken naar die locaties waarbij de belangrijkste woningbouwrandvoorwaarden (water en bodem, netcongestie, stikstof, drinkwater en bedrijvigheid) geen zwaarwegende belemmering vormen om voor 2036 hun programma te realiseren. Voor de vijf aangewezen locaties zijn er op gebied van netcongestie en bedrijvigheid nadere afspraken met gemeenten te maken. Er is expliciet gekeken naar locaties waar geen aanvullende Rijksmiddelen voor bereikbaarheid nodig zijn om de woningen te realiseren. Naast het aanwijzen van de vijf locaties op de korte termijn, worden in de Nota Ruimte nog eens vijf locaties voor de middellange termijn (t/m 2040) aangewezen en wordt een toekomstperspectief voor nieuwe locaties op de langere termijn geschetst. Deze locaties bevinden zich voornamelijk in de NOVEX-verstedelijkingsgebieden. Daar worden de uitkomsten van de Taskforce Versnelling Woningbouw verbonden met de inhoud uit de NOVEX-gebieden. Daarnaast wordt gekeken hoe de uitwerking van de VISTA-strategie³ slim gekoppeld kan worden aan deze gebieden.

In het BO Leefomgeving Noord en het BO Leefomgeving Zuidwest is het rapport *Onderzoek rendementseisen van WoKT-regeling ten aanzien van Fryslân, Groningen, Drenthe en Zeeland* besproken en vastgesteld. Dit onderzoek was, zoals afgesproken in de BO's MIRT in januari 2026, gericht op het effect van het toepassen van generieke rendementseisen voor de landelijke regeling Woningbouw op Korte Termijn (WoKT) op de WoKT-voorstellen in de provincies Groningen, Fryslân, Drenthe en Zeeland. Onderdeel van dit onderzoek was de vraag of een landelijke regeling gericht op woningbouw en mobiliteit met generieke criteria recht kan doen aan de verschillen in woningbouwopgaven in verschillende regio's, mede in het licht van de activiteiten in het kader van Elke Regio Telt. In het onderzoek is geconcludeerd dat de generieke criteria het lastiger maken om een succesvolle WoKT-aanvraag te doen en onvoldoende rekening houden met regionale verschillen. Het sloot daarmee niet goed aan op de uitgangspunten van Elke regio telt. In de BO's Leefomgeving Noord en Zuidwest is afgesproken dat het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat bij toekomstige regelingen gericht op woningbouw en mobiliteit vroegtijdig met de verschillende regio's in gesprek treedt. Bij het vormgeven van de regelingen worden de geleerde lessen toegepast. Het gehele rapport is bijgevoegd bij deze brief.

³ De VISTA-strategie (versterken, initiëren, stimuleren, transformeren, accommoderen) is de gebiedsgerichte strategie voor ruimtelijk economische ontwikkeling (wonen en werken in samenhang met bereikbaarheid) die in de Nota Ruimte is geïntroduceerd. Meer op ruimtelijkeordening.nl.

II. Programma NOVEX

Binnen het Programma NOVEX werken Rijk en medeoverheden samen aan de vertaling van nationale en regionale ruimtelijke keuzes naar gebieden. NOVEX ondersteunt de gezamenlijke afweging van ruimtelijke opgaven, helpt rollen en verantwoordelijkheden te verduidelijken en brengt de benodigde bestuurlijke besluiten met elkaar in samenhang. Daarmee draagt NOVEX bij aan de samenhang tussen de keuzes uit de Nota Ruimte én doelgericht versnellen van de uitvoering. Het coalitieakkoord zet in op duidelijke ruimtelijke keuzes en regie. In de Nota Ruimte krijgen deze keuzes vorm, terwijl NOVEX zorgt voor gebiedsgerichte doorwerking en uitvoering in samenwerking met medeoverheden. Instrumenten uit o.a. de Omgevingswet kunnen daarbij worden benut.

Ministerie van
Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening

Datum

Onze referentie
Fout! Onbekende naam
voor documenteigenschap.

Tijdens de BO's Leefomgeving zijn alle NOVEX-gebieden, de NOVEX-provincies en de drie verstedelijkingsgebieden Stedendriehoek, Limburg Centraal en Twente aan bod gekomen. Gezamenlijk hebben de regio's en Rijk keuzes gemaakt over aantallen woningen en werkplekken, waardoor de stap naar realisatie kan worden gemaakt. Kortom: er wordt ruimte gecreëerd daar waar behoefte aan is.

NOVEX-gebieden en drie verstedelijkingsgebieden

Binnen het spoor NOVEX-gebieden zijn 16 NOVEX-gebieden aangewezen waarin de regio en het Rijk samen langjarige regie voeren op de elkaar overlappende fysieke opgaven. Er zijn drie typen NOVEX-gebieden: 1. haven- en industrie-, 2. landelijke- en 3. verstedelijkingsgebieden. Voor alle gebieden is afgelopen jaren een strategie uitgewerkt in bestuurlijk vastgestelde perspectieven (genaamd ontwikkelperspectieven) en uitvoeringsagenda's waarin de partijen afspraken maken over benodigde acties om tot realisatie van dit perspectief te komen. Tijdens de BO's Leefomgeving zijn de eerste Regionale Investeringsagenda's (RIA's) vastgesteld. In deze RIA's wordt een overzicht gegeven van de financiële opgaven behorend bij de ruimtelijke opgaven in de NOVEX-gebieden. Ze dienen bovendien als zeef om te komen tot prioritering van projecten. De RIA's bevatten geen investeringsbesluiten, maar dienen als input voor toekomstige investeringsbesluiten en het stroomlijnen van de inzet van betrokken overheden. Naast de NOVEX-gebieden zijn er in 2024 nog drie gebieden aangewezen waar het Rijk samen met medeoverheden uitwerking geeft aan een verstedelijkingsstrategie en waarmee de potentie van verstedelijking in deze gebieden in kaart wordt gebracht. Dit betreft de regio's Twente, Limburg Centraal en de Stedendriehoek. Hier zijn kansen voor een brede schaa sprong op verstedelijking en grote woningbouw potentie die moet aansluiten op de regionale economische ontwikkeling. In elk van deze gebieden is inmiddels ten minste een nationaal grootschalige woningbouwlocatie aangewezen.

Het coalitieakkoord, de ontwikkelingen rond de Nota Ruimte en voortgang in de samenwerking vormen aanleiding om de aanpak in NOVEX- en verstedelijkingsgebieden aan te scherpen:

- Voor de uitwerking en uitvoering van de Nationale ruimtelijk-economische strategie voor de energie-intensieve haven- en industrieclusters benutten en versterken Rijk en regio de bestaande NOVEX haven- en industriegebieden en wordt voor Moerdijk de interbestuurlijke samenwerking Powerportregio Moerdijk benut. Voor een aantal gebieden hebben Rijk en regio afspraken gemaakt over het komen tot aanscherpingen van de samenwerking en governance. Rijk en regio hebben met alle NOVEX haven- en industriegebieden afspraken gemaakt om de komende tijd toe te werken naar een gezamenlijk (a) strategisch profiel, (b) ruimtelijk handelingsperspectief en (c) bijbehorend instrumentarium. De inzet is meer eenduidigheid en samenhang in de aanpak tussen de haven- en industriële NOVEX-gebieden met ruimte om van elkaar te leren. Verder hebben Rijk en regio voor alle haven- en industriegebieden afgesproken om aan de slag te gaan met het vastleggen

van de fysieke contouren van de clusters, geven zij gezamenlijk opvolging aan advies over milieucontouren en verkennen zij de mogelijkheid om de clusters aan te wijzen als Versnellingsgebied in het kader van de Europese NZIA/IAA.

- In oktober a.s. informeer ik u samen met de minister van KGG over de hoofdlijnen van de Nationale ruimtelijk-economische strategie voor de energie-intensieve haven- en industrieclusters, die in de Ontwerp-Nota Ruimte zijn benoemd als clusters van nationaal belang. We zullen meer inzicht geven wat de strategie is, hoe we de samenhang tussen de clusters borgen en wat de rol van het Rijk is. Daarbij worden de resultaten van het ontwerpend onderzoek *'Schaarse ruimte, scherpe keuzes; strategieën voor toekomstbestendige energie-intensieve haven- en industrieclusters'* gedeeld. Dit onderzoek laat zien dat de energie-intensieve haven- en industrieclusters cruciale knooppunten zijn in vijf (inter)nationale netwerken en systemen: logistiek, chemie, energie, fossiel en (kritieke) grondstoffen. In de Ontwerp-Nota Ruimte zijn deze clusters ook als 'van nationaal belang' benoemd.
- De landelijke gebieden verbinden de ruimtelijke uitkomsten van de Taskforce Landbouw, Natuur en Stikstof met hun aanpak. Ook zijn er afspraken gemaakt over het uitwerken van een gezamenlijke grondstrategie (de Peel) en het bereiken van meer groen stedelijk uitlooptgebied (Arnhem-Nijmegen Foodvalley).

**Ministerie van
Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening**

Datum

**Onze referentie
Fout! Onbekende naam
voor documenteigenschap.**

NOVEX Provincies

In het NOVEX Provincies-spoor stemmen Rijk en provincies nationaal omgevingsbeleid (Nota Ruimte) en provinciaal omgevingsbeleid (POVI) op elkaar af met behulp van een doorlopende strategische dialoog en bestuurlijke afspraken, zoals in de Ruimtelijk Arrangementen uit 2025. Daarbij gaat het om afspraken over ruimtelijke opgaven die vaak meerdere beleidsterreinen raken en om keuzes vragen tussen verschillende ruimteclaims. Voorbeelden zijn de VISTA-strategie, samenhang tussen woningbouw en bereikbaarheid, de ruimtelijke inpassing van energie-infrastructuur en netcongestie, de combinatie van landbouw, natuur en water, de beschikbaarheid van zoetwater en de ruimtelijke inpassing van defensieopgaven. Tijdens het Bestuurlijk Overleg Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening van 2 juli 2026 is interbestuurlijk ingestemd met een herijking van de werkwijze van het NOVEX-Provincies spoor. Dit om de stap naar uitvoering verder te bespoedigen. De nieuwe werkwijze richt zich op hoofdlijnen op de volgende vier punten:

- a. Een doorlopende strategische dialoog tussen Rijk en provincies over omgevingsbeleid - op basis van eigen bevoegdheden binnen de Omgevingswet.
- b. Selectiever Ruimtelijke Arrangementen (bestuurlijke afspraken in het ruimtelijk domein);
- c. Een aanpak voor het realiseren van doorbraken bij conflicterende (ruimtelijke) claims;
- d. Een eenduidige voortgangsmonitor van de wederkerige bestuurlijke afspraken in de Ruimtelijke Arrangementen.

Op deze manier ontstaat een cyclisch uitvoeringsproces waarin de lange termijnkoers van de Nota Ruimte en Nationale Programma's wordt verbonden met de ruimtelijke vraagstukken die zich in provincies en regio's voordoen. Dit proces start direct na afronding van de BO's Leefomgeving: de ervaringen in de verschillende provincies worden benut om de werkwijze verder te ontwikkelen. Het voornemen is om aangescherpte Ruimtelijke Arrangementen af te spreken tijdens het BO Leefomgeving volgend jaar. Hiermee hebben Rijk, provincies en koepels een goede basis afgesproken waarvandaan we in goede samenwerking verder kunnen werken.

III. Resultaten vijf BO's leefomgeving 2026 per landsdeel

De vijf regio's kennen elk hun eigen uitdagingen en kansen, die in zowel de NOVEX-gebieden als de NOVEX Provincies worden uitgewerkt tot concrete oplossingen die zichtbaar zijn voor inwoners en bedrijven. Ik constateer dat we hiermee een goede en zeer effectieve werkwijze van realisatie hebben in de gebieden en dat de regio's hierin een actieve rol nemen. Samenwerking zorgt voor maatwerk, rekening houdend met specifieke omstandigheden op regionaal en lokaal niveau, gecombineerd met sturing vanuit het Rijk door middel van het NOVEX-programma en de Nota Ruimte. Ik verwijs u ook graag naar bijgevoegde afsprakenlijst.

Ministerie van
Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening

Datum

Onze referentie
Fout! Onbekende naam
voor documenteigenschap.

Landsdeel Noord

In landsdeel Noord werken Rijk en medeoverheden voortvarend samen in zowel de NOVEX-gebieden als het spoor NOVEX-provincies en de verstedelijkingsstrategie Fries Stedelijk Netwerk. Ik zie hier veel energie om de opgaven met elkaar te realiseren.

NOVEX-gebieden

In *NOVEX-gebied Groningen-Assen* is de Regionale Investeringsstrategie (RIA) 1.0 vastgesteld, waarin Rijk en Regio een eerste overzicht bieden van de investeringsopgave voor de verstedelijking. Op het BO Leefomgeving 2027 wordt deze RIA verdiept op o.a. de thema's mobiliteit, energie en bodem, water en groen. Rijk en regio brengen daarnaast in beeld welk type extra arbeidsplaatsen verwacht worden tot en met 2040, waar deze gaan landen en welke randvoorwaarden nodig zijn om deze arbeidsplaatsen te faciliteren. De resultaten worden verwerkt in de RIA 2.0 voor het BO Leefomgeving 2027. Ook hebben Rijk en regio ingestemd met de Ontwikkel- en Uitvoeringsagenda 1.0 van NOVEX-gebied Groningen | Masterplan Zeehavens. Deze agenda wordt verder uitgewerkt en aangevuld met een regionale investeringsagenda die op het BO Leefomgeving van 2027 wordt vastgesteld.

In het kader van de ontwikkeling van een nationale ruimtelijk-economische strategie voor haven- en industrieclusters, is afgesproken dat Rijk en regio hier gezamenlijk uitwerking en uitvoering aan geven via de NOVEX-samenwerking Groningen | Masterplan Zeehavens, één van de NOVEX Haven- en industriegebieden. Naast de afspraken die met elk NOVEX Haven- en industriegebied zijn gemaakt, is specifiek voor NOVEX-gebied Groningen | Masterplan Zeehavens afgesproken de uitdagingen te beschouwen als een ontwerp-opgave voor de volgende generatie energie- en productielandschappen in cluster Noord-Nederland. Verder geldt dat de verdere ontwikkeling van dit cluster als één van de nationale centra voor groene groei en een circulaire en klimaatbestendige economie hand in hand moet gaan met de kwaliteit van de fysieke leefomgeving en brede welvaart in het gebied. Voor het noordelijke deel van het industriecluster Noord-Nederland (Eemshaven en Delfzijl, onderdeel van NOVEX-gebied Groningen) is gekozen bovenstaande uitwerkingen via de aanpak en uitgangspunten van de NOVEX ontwikkel- en uitvoeringsagenda op te pakken, zoals de Ruimtelijk Economische Ontwikkel Strategie en de integrale aanpak van de sleutelgebieden van Eemshaven en Delfzijl. Ontwerpend onderzoek wordt daarbij ingezet als (lerend) instrument. De scope van het NOVEX-gebied Groningen blijft ongewijzigd. Met de Regio Emmen, de provincie Drenthe en eventueel andere stakeholders wordt besproken hoe het zuidelijk deel van industriecluster Noord-Nederland (Emmen) het beste kan aansluiten bij relevante processen van het NOVEX-gebied Groningen. Hierover worden nadere afspraken gemaakt.

NOVEX Provincies

In het voorjaar van 2026 is het ministerie van BZK/VRO met de drie noordelijke provincies, de waterschappen en de drinkwaterbedrijven gestart met een

onderzoek naar de wisselwerking tussen diverse watervraagstukken en (toekomstige) ruimtelijke ontwikkelingen. Tijdens het BO Leefomgeving is het belang van dit onderzoek besproken. Dit onderzoek maakt namelijk inzichtelijk wat de implicaties van veranderingen van het watersysteem zijn voor de opgaven ten aanzien van landbouw, natuur, woningbouw economie en energie. Daarom is afgesproken om in het BO Leefomgeving van 2027 het strategische gesprek te voeren over de uitkomsten van dit onderzoek.

**Ministerie van
Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening**

Datum

**Onze referentie
Fout! Onbekende naam
voor documenteigenschap.**

De *provincie Groningen* sprak waardering uit voor het Ruimtelijk Arrangement dat Rijk en provincie begin 2026 hebben ondertekend. De provincie Groningen riep op om de coördinerende rol van de minister van VRO ten aanzien van de ruimtelijke ordening en het behouden en versterken van ruimtelijke kwaliteit volwaardig te blijven invullen en liet weten te hechten aan de integrale regie en coördinatie vanuit ruimtelijke ordening.

Daarnaast is tijdens het BO Leefomgeving ingegaan op de rol van Groningen in het toekomstige nationale energiesysteem. In Groningen komen veel verschillende grote energieopgaven samen, met name rond de Eemshaven. De actualisatie van het Nationaal Plan Energiesysteem (NPE) laat zien dat de energietransitie anders verloopt dan een paar jaar geleden gedacht. Daarom kiezen we samen met de regio voor een benadering waarbij we het toekomstige energiesysteem in zijn geheel beschouwen. Groningen is daarin een essentiële schakel en zal dat ook blijven. Over de invulling daarvan zijn de afgelopen jaren bestuurlijke afspraken gemaakt, bijvoorbeeld via Nij Begun en het ruimtelijk arrangement. Dit is het vertrekpunt om de dialoog voort te zetten. Het is evident dat Groningen als provincie ook de vruchten moet kunnen plukken van het toekomstige energiesysteem. Om de Energietransitie op succesvolle wijze tot stand te laten komen is gezamenlijke inzet nodig van regio en Rijk waarbij zowel oog wordt gehouden voor regionale als nationale belangen. Daarom hebben de provincie Groningen en het kabinet afgesproken om gezamenlijk een (tijdelijke) energietafel te organiseren om richting te geven aan de ontwikkeling van de regionale en nationale energievoorziening in Groningen, mede in het licht van de doelstellingen uit de Sociale en Economische Agenda van Nij Begun. Het doel is om op korte termijn concrete afspraken met elkaar te maken.

Binnen het *Fries Stedelijk Netwerk (FSN)* wordt gewerkt aan de Verstedelijkingsstrategie FSN 2050. Het Rijk is aangehaakt bij het uitwerken van deze strategie. Tijdens het BO Leefomgeving is afgesproken de verstedelijkingsstrategie gezamenlijk verder uit te werken en nader te concretiseren in een uitvoerings- en (investerings-)agenda. In het BO Leefomgeving is aandacht besteed aan de bijdrage die het FSN kan leveren aan nationale opgaven zoals woningbouw, ruimtelijk-economische ontwikkeling en bereikbaarheid. De vier steden vormen met de kernen en het buitengebied eromheen al een hecht netwerk en hebben gezamenlijke expertise en innovatiekracht, bijvoorbeeld ten aanzien van wateronderzoek, (maritieme) technologie, agrifood, woningbouw en bijbehorende maakindustrie. Met de Verstedelijkingsstrategie moet de bijdrage aan deze nationale opgaven en de samenwerking tussen Rijk en regio op deze opgaven scherper en concreter worden.

De *provincie Drenthe* waardeert de nieuwe werkwijze voor NOVEX Provincies, waarin ruimte is voor continue dialoog tussen Rijk en provincie, en werkt graag samen met het Rijk toe naar aangescherpte afspraken in het Ruimtelijk Arrangement 2027. Belangrijke thema's zijn onder andere netcongestie, zoetwaterbeschikbaarheid, woningbouw. De provincie Drenthe waardeert de goede samenwerking met Defensie in de provincie zoals bij de kazernes in Havelte en Assen. De provincie Drenthe en gemeenten zien uit naar verdere samenwerking, bijvoorbeeld bij de gebiedsuitwerkingen in de provincie.

De regio Emmen (initieerregio) heeft specifiek de aandacht in de samenwerking tussen provincie Drenthe en Rijk. Tijdens mijn werkbezoek in de regio Emmen in juni hebben inwoners en bedrijven de aantrekkingskracht van Emmen en omgeving gedemonstreerd. De regio Emmen wordt in de Nota Ruimte binnen de VISTA-strategie onder 'initiëren' geschaard. De regio neemt het initiatief de toekomstvisie voor het gebied nader uit te werken. Verschillende ministeries zijn hierbij betrokken, zoals het ministerie van BZK (vanuit het NPVR, Plan voor de regio en als onderdeel van de Verkenning gebiedsontwikkeling Nedersaksenlijn).

Ministerie van
Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening

Datum

Onze referentie
Fout! Onbekende naam
voor documenteigenschap.

Landsdeel Oost

In landsdeel Oost, provincies Gelderland en Overijssel, vinden in de NOVEX-gebieden Regio Zwolle, Arnhem Nijmegen Foodvalley en verstedelijkingsgebieden Twente en Stedendriehoek veel ontwikkelingen plaats op het gebied van woningbouw, bereikbaarheid en werkgelegenheid.

NOVEX-gebieden

In de NOVEX-gebieden Regio Zwolle en Arnhem Nijmegen Foodvalley (ANF) wordt hard gewerkt aan een toekomstbestendige regio. Regio en Rijk hebben voor de regio Zwolle een eerste Regionale Investeringsagenda vastgesteld. Hiernaast is afgesproken dat de partijen gezamenlijk acties uit de Taskforce Woningbouw en de VISTA-strategie vertalen naar concrete plannen en dit opnemen in hun Uitvoeringsagenda. De ontwikkelingen in Regio Zwolle hebben behalve voor de regio Oost ook invloed op regio Noord.

In Arnhem Nijmegen Foodvalley (ANF) werken medeoverheden en Rijk samen aan een vervolg op de netwerkanalyse voor 2030-2040 en de relatie en samenwerking tussen NOVEX ANF en de Aanpak Veluwe. We stellen een plan van aanpak op voor de netwerkanalyse, waarbij 'Ruimtelijke keuzes toetsen op mobiliteit' en 'Uitwerking benodigde bereikbaarheidsmaatregelen naar een agenda' centraal staan. Zo blijft de schaa sprong wonen, economie en weerbaarheid op langere termijn uitvoerbaar blijft en brede welvaart behouden.

Wat betreft de ruimtelijke consequenties voor de stikstofreductiegebieden rond de Veluwe op de opgaven NOVEX-gebied ANF, hebben Rijk en regio het besluit genomen om de relatie, onderlinge afhankelijkheden en de samenwerking tussen NOVEX ANF en de Aanpak Veluwe nader uit te werken. Daarbij is aandacht voor de overlegstructuur, afstemming, prioritering en doorwerking naar ruimtelijke opgaven, zoals natuurherstel, water, de landbouwtransitie en de realisatie van de woningbouwopgave in o.a. de nationale en regionale grootschalige woningbouwgebieden. Rijk en regio hebben afgesproken voornemens te zijn om een RIA 1.0 te agenderen op het BO Leefomgeving 2027. De betrokken partijen bepalen momenteel op welke wijze zij toewerken naar een RIA, waarin de actualisatie van de uitvoeringsagenda eventueel wordt meegenomen.

Verstedelijkingsgebieden

Naast de NOVEX-gebieden zijn nog drie gebieden aangewezen (tijdens het BO Leefomgeving van 2024) waar integrale verstedelijkingsstrategieën voor zijn opgesteld. Twee daarvan, Twente en de Stedendriehoek, vallen binnen regio Oost. Voor de verstedelijkingsstrategie Twente hebben Rijk en regio dit jaar afgesproken in te zetten op een groei van 80.000 extra woningen tussen 2022 en 2050 (waarvan er inmiddels al ongeveer 10.000 zijn gerealiseerd), met de nationale grootschalige woningbouwlocatie Spoorweg Hengelo Enschede (SHE) als belangrijk vliegwiel voor de schaa sprong. Rijk en regio hebben geconstateerd dat de Twentse economie krachtig is en ruimte biedt voor kwalitatieve en kwantitatieve groei en het vergroten van het regionaal verdienvermogen, en hebben afgesproken in te zetten op een groei van ca 62.000 banen tussen 2022 en 2050 (waarvan er inmiddels al ongeveer 12.000 zijn gerealiseerd).

Voor de *Stedendriehoek (Apeldoorn-Deventer-Zutphen)* hebben Rijk en regio afgesproken de verstedelijkingsstrategie 2050 en de gezamenlijke vervolgaanpak op het BO Leefomgeving 2027 voor te leggen en voornemens te zijn deze dan vast te stellen. Er zijn tijdens dit BO Leefomgeving uitgangspunten vastgesteld die de basis vormen voor verdere uitwerking van de strategie.

De stedelijke ontwikkeling van Deventer en Apeldoorn, waaronder ook de grootschalige woningbouwlocatie(s) in Apeldoorn (BSK) en Deventer worden gepositioneerd als belangrijke dragers voor de stedelijke en economische ontwikkeling van de regio Stedendriehoek. Gezamenlijk doel van Rijk en regio is in te zetten op een kwalitatieve groei van de regio: een aantrekkelijke regio voor de toekomst met een stedelijke ontwikkeling van minimaal 48.000 woningen en bijbehorende werkgelegenheid, voorzieningen en meer ruimte voor landschap richting 2050.

NOVEX Provincies

De samenwerking tussen het Rijk en de provincies, vastgelegd via de Ruimtelijke Arrangementen, wordt als zeer positief ervaren. De NOVEX-tafels zijn per provincie de integrale overlegtafel om de sectorale opgaven integraal tussen Rijk, provincie en medeoverheden te bespreken en indien nodig op te schalen naar het BO Leefomgeving.

Op het BO Leefomgeving hebben *provincie Gelderland* en Rijk stilgestaan bij het belang van goede interbestuurlijke samenwerking op het gebied van ruimtelijke ordening, en daarnaast afgesproken om voor de komende NOVEX-cyclus een nadere prioritering in ruimtelijke opgaven te bepalen. Dit mede op basis van de Ontwerp-provinciale Omgevingsvisie Gelderland en de Ontwerp-Nota Ruimte en de onderlinge samenhang hiertussen.

Meer specifiek staan Rijk en provincie stil bij de casus Energiesysteem Eerbeek, waar de provincie mogelijkheden verkent voor de transformatie van een bedrijfsbestemming naar een maatschappelijk energiesysteem. Rijk en provincie verkennen nader of en hoe het Rijk en provincie op deze casus kunnen samenwerken, en daarnaast of het initiatief Energiesysteem Eerbeek een voorbeeldfunctie kan hebben wat betreft ruimtelijke sturing op maatschappelijke doelen onder de Omgevingswet.

Rijk en provincie Overijssel hebben afgesproken om samen verder te werken aan het Ontwerpend Onderzoek Ruimte IJssel-Vechtdelta, uitgevoerd door Ministerie BZK en provincie Overijssel. Hierbij zullen de verschillende ruimtevragers en strategische vraagstukken in beeld worden gebracht. Het onderzoek wordt o.a. gevoed door de inhoud en opbrengsten van het Perspectief IJssel-Vechtdelta in het najaar 2026. Daarnaast is afgesproken om nadere invulling te geven aan de samenhang tussen de drie verstedelijkingsgebieden van deze provincie (Zwolle, Twente, Stedendriehoek). Hierbij werken Rijk en provincie aan de vertaling van de nationale Ruimtelijk Economische Visie naar de context van Overijssel, in samenhang met de vertaling van het Nota Ruimte-concept VISTA naar de provincie, en rekening houdend met de autonome ontwikkelingen binnen de verstedelijkingsgebieden.

Tegelijkertijd werkt de provincie haar visie op de onderlinge samenhang tussen de drie gebieden nader uit met een propositie richting het Rijk. Deze afspraken leiden uiteindelijk tot een Ruimtelijk-Economische Investeringsagenda (REIA) voor Overijssel. Het is de ambitie een eerste versie van deze REIA op het BO Leefomgeving 2027 te agenderen. Tenslotte zijn de uitgangspunten en randvoorwaarden rondom de realisatie van het Munitiedepot Staphorst opnieuw bevestigd, zoals het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD) en het Staphorster Bod.

Ministerie van
Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening

Datum

Onze referentie
Fout! Onbekende naam
voor documenteigenschap.

Landsdeel Zuid

Op het BO Leefomgeving landsdeel Zuid, provincies Noord-Brabant en Limburg, is samen met de medeoverheden gesproken over verschillende thema's die spelen in de gebieden. Specifieke gebieden zijn o.a. de drie NOVEX-gebieden (de Peel, Zuid-Limburg en Stedelijk Brabant), het verstedelijkingsgebied Limburg Centraal, de Brainportregio en de Powerportregio Moerdijk.

NOVEX-gebieden

In *NOVEX-gebied de Peel* is een aantal strategische afspraken gemaakt, aangevuld met afspraken over de uitwerking van contouren van financiën en te gebruiken instrumentarium. Zo zijn er hernieuwde afspraken over de samenwerking in De Peel die eind 2026 worden vastgelegd in een hernieuwde samenwerkingsovereenkomst. Daarnaast werken regio en Rijk de BO Leefomgeving-afspraken uit in een geactualiseerde Regionale Uitvoerings- en Investeringsagenda (RUIA) en wordt er een 'Agenda voor een leefbare en ondernemende Peel' uitgewerkt. Het ministerie van Defensie zal de inpassingsopgave in de Peel verder uitwerken met betrokken provincies, gemeenten en waterschappen. Hierbij wordt een afgestemde en actieve grondstrategie uitgewerkt.

In *NOVEX Zuid-Limburg* is de Regionale Uitvoerings- en Investeringsagenda 2.0 in januari 2026 vastgesteld tijdens het BO MIRT. Inmiddels wordt er gewerkt aan de doorontwikkeling hiervan tot een regionale investeringsagenda (RIA). Rijk en regio hebben voor dit NOVEX-gebied afgesproken om, in lijn met andere NOVEX-gebieden met een haven- en industriecluster, gezamenlijk te verkennen hoe 1) enerzijds het NOVEX-gebied inhoudelijk, geografisch en wat betreft governance geoptimaliseerd kan worden ten behoeve van ruimtelijk-economische opgaven in Zuid-Limburg, in elk geval voor Chemelot en bijbehorende satellietlocaties; 2) anderzijds hoe de hoofdpogingen uit het huidige NOVEX-gebied Zuid Limburg goed geborgd kunnen blijven waarbij de integraliteit behouden blijft; 3) hoe en langs welke lijn Rijk en regio gezamenlijk kunnen werken aan ruimtelijk-economische structuurversterking en 4) hoe de Rijk-regio samenwerking rond 'initiëren' voor Zuid-Limburg zoals in de Ontwerp-Nota Ruimte opgenomen concreet vormgegeven kan worden. Rijk en regio beogen over al deze vier punten in eerste kwartaal 2027 een bestuurlijk besluit te nemen en gaan pas daarna over tot formele scopewijzigingen. Parallel aan deze verkenning en vooruitlopend op definitieve besluitvorming richten Rijk en regio een informele werktafel in om inhoudelijke stappen rondom de ruimtelijk-economische ontwikkeling van Chemelot en satellietlocaties voor te bereiden, in samenhang met onder andere de gebiedsgerichte aanpak Maasbracht-Einighausen.

In *NOVEX-gebied Stedelijk Brabant* is gesproken over een regionale investeringsagenda. De samenwerkende partijen werken hard aan deze agenda. Inzet van partijen is om op basis van de regionale investeringsagenda te komen tot een beperkt aantal sleutelprojecten. In deze RIA wordt de input van Brabant Bouwt, Multimodale Mobiliteitsprogramma's en de multimodale Agenda van SmartwayZ ook meenemen.

In *Limburg Centraal* hebben regio en Rijk ingestemd met de gezamenlijk opgestelde "Verstedelijkingsstrategie Limburg Centraal" als de verstedelijkingskoers voor het netwerk van de zes Limburgse steden met een IC-station in een nationale en internationale context. De verstedelijkingsstrategie richt zich op een versterking van leefbaarheid, wonen en werkgelegenheid in de Limburgse steden door in de brede stationsomgevingen in te zetten op een gemengd ruimtelijk programma.

Ministerie van
Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening

Datum

Onze referentie
Fout! Onbekende naam
voor documenteigenschap.

Versterking van het Limburgse stedelijk netwerk moet daarmee bijdragen aan de ontwikkeling van de provincie als geheel. Een impuls in werkgelegenheid en economische ontwikkeling is nodig om de steden zich in balans te laten ontwikkelen. Hierin bestaat een verschil in tempo en dynamiek tussen het noordelijk en zuidelijk deel van de provincie. De strategie sluit aan bij de VISTA-strategie uit de (Ontwerp-)Nota Ruimte. Vervolgstap voor Limburg Centraal is de uitwerking van een verstedelijkingsagenda. Hierin landen onder meer de resultaten uit een nog lopend onderzoek naar passende ruimte voor stedelijke economie en kenniseconomie in de betrokken steden.

Ministerie van
Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening

Datum

Onze referentie
Fout! Onbekende naam
voor documenteigenschap.

Met betrekking tot de *Brainportregio* heeft het BO Leefomgeving Zuid kennisgenomen van de voortgangsrapportage Beethoven Wonen en van de stand van zaken van het onderzoek naar voorzieningen in de regio.

Rijk, provincie en de gemeente Moerdijk hebben afgesproken dat het haven- en industriecluster Moerdijk wordt gepositioneerd als een strategisch nationaal en internationaal knooppunt met een profiel gericht op groene chemie en circulaire ketens, kritieke grondstoffen en metalen, versterking huidige en opkomende waardeketens en grootschalige energie infrastructuur. Deze afspraken zijn leidend in de verdere uitwerking van de nationaal ruimtelijk-economische strategie voor de haven- en industrieclusters. Verdere uitwerking en vaststelling van dit profiel voor Moerdijk vindt plaats als onderdeel van het integrale ontwikkelvraagstuk in de *Powerportregio Moerdijk*. In de uitwerking wordt, net als voor de overige clusters, ook gekeken naar het vastleggen van de fysieke- en milieucontouren voor het haven- en industriecluster als invulling van een toekomstvast borging van gemaakte afspraken rond uitbreiding en mogelijke beleidsopties voor herstructurering. Vervolgafspraken over de uitwerking en vaststelling hiervan worden gemaakt in stuurgroepen en bestuurlijke overleggen binnen het Powerport traject.

NOVEX Provincies

Met de *provincie Noord-Brabant* is gesproken over verschillende thema's die ruimtelijk stapelen, waaronder in relatie tot defensie. Via een realisatietafel wordt samengewerkt aan de realisatie van de defensieopgaven, zoals laagvlieggebieden. Met Noord-Brabant is afgesproken dat als gevolg hiervan een ambtelijke verkenning wordt gestart naar de relatie tussen laagvliegen en natuurcompensatie. Ook is gesproken over defensieopgaven in relatie tot grensgebieden. Zo is afgesproken om met de interdepartementale werkgroep van het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD) een botsproef te doen om te bezien welke opgaven complementair zijn en welke elkaar in de weg zitten.

Met de *provincie Limburg* is gesproken over de betekenis van de VISTA-strategie in Limburg over samenhang wonen, werken en bereikbaarheid. Rijk en regio hebben afgesproken voor de gebiedsgerichte uitwerking zoveel mogelijk gebruik te maken van bestaande samenwerkingen. Ook bij provincie Limburg spelen er defensieopgaven, waarbij bovenregionale en regionale behoeften spelen. Er worden al goede stappen gezet. Er ligt een Limburgse Defensie agenda en er is contact over de samenwerking industrie en innovatie. Rijk en regio zullen dit najaar nadere bestuurlijke gesprekken voeren over de inpassing van defensieactiviteiten. Ook zal het Rijk de ontwikkelingen rondom NAVO-basis Brunssum bespreken in Brussel en de provincie en gemeenten hiervan op de hoogte houden.

Landsdeel Zuidwest

In landsdeel Zuidwest werken Rijk en medeoverheden voortvarend samen in zowel de NOVEX-gebieden als het spoor NOVEX-provincies. NOVEX Schipholregio is dit jaar in landsdeel Zuidwest besproken en is herbevestigd om land- en luchtzijdige zaken met elkaar te bespreken.

NOVEX-gebieden

Om in *NOVEX-gebied Zuidelijke Randstad* de realisatie van de programmalijn Gezonde en Klimaatadaptieve Delta te bewerkstelligen, hebben regio en Rijk bepaald welke investeringen en inzet beschikbaar zijn. De partijen committeren zich aan het opstellen van een Regionale Investeringsagenda waar programma's en projecten worden opgenomen die significant bijdragen aan de realisatie van de hoofdopgaven uit het ontwikkelperspectief.

In het *NOVEX-gebied Rotterdamse Haven* werken Rijk, de Provincie Zuid-Holland, de Gemeente Rotterdam en het Havenbedrijf Rotterdam samen aan de ambitie om te bereiken dat de Rotterdamse haven in 2050 het meest duurzame en toonaangevende haven- en industriecomplex ter wereld is in goede balans met de leefomgeving en in een krachtige en toekomstbestendige metropoolregio. Vanwege de geopolitieke, economische en energetische ontwikkelingen is deze opgave omvangrijk, uitdagend en zeer urgent voor het toekomstig verdienvermogen, de leveringszekerheid, de strategische autonomie en de veiligheid van Nederland en Europa. Dit vraagt om gerichte beleidsmaatregelen en private en publieke investeringen om de essentiële randvoorwaarden op orde te krijgen en het industriële cluster toekomstbestendig te maken.

Als volgende stap in de realisatie van de ambities hebben Rijk en Regio een Regionale Investeringsagenda 1.0 vastgesteld. Deze RIA 1.0 biedt een eerste ordenend en besluit-voorbereidend investeringskader voor de transitie van de Rotterdamse haven, een krachtige regio en in balans met de leefomgeving richting 2050. Het bundelt opgaven en projecten, geeft inzicht in de ordegroottes van de opgaven en welke financiële middelen daarmee gemoeid zijn en geeft een overzicht van relevante fondsen. Deze RIA 1.0 bevat geen nieuwe financiële afspraken of verplichtingen tussen partners, maar beoogt wel als basis voor mogelijke toekomstige financiële afspraken te kunnen dienen. Vanwege de urgentie van de opgaven in de Rotterdamse haven houden Rijk en Regio de vaart in het uitwerkingstempo. Als vervolg op de RIA wordt meteen doorgewerkt aan gerichte impact voor haven en omgeving.

Rijk en Regio zijn in januari 2026 een verkenning gestart naar oplossingsrichtingen voor ruimtegebrek in de haven en een impuls voor de leefomgeving. Tijdens het BO Leefomgeving is de goede samenwerking tussen Rijk en regio tijdens de eerste fase van de verkenning benoemd. Rijk en regio benadrukten dat het belangrijk is samen de schouders te zetten onder de volgende stappen.

In het kader van de ontwikkeling van een nationale ruimtelijk-economische strategie voor haven- en industrieclusters, is afgesproken dat Rijk en regio hier gezamenlijk uitwerking en uitvoering aan geven via de NOVEX-samenwerking Rotterdamse Haven, een van de NOVEX Haven- en industriegebieden. Naast de afspraken die met alle NOVEX Haven- en industriegebieden zijn gemaakt is specifiek afgesproken om aan te sluiten bij bestaande trajecten in dit NOVEX-gebied, zoals het werkpakket Klimaatneutraal en Circulair en de 'Verkenning ruimtegebrek haven & impuls leefomgeving'. De informatie uit het ontwerpend onderzoek wordt daarin meegenomen

Vergelijkbaar met de andere NOVEX Haven- en industriegebieden is ook voor *NOVEX-gebied North Sea Port District* afgesproken dat Rijk en regio gezamenlijk uitwerking en uitvoering geven aan de nationale ruimtelijk-economische strategie voor de haven- en industrieclusters. Er liggen opvallend veel kansen voor de doorontwikkeling als cluster van nationaal belang, onder meer vanwege de gunstige netwerkpositie op de (inter)nationale corridors en de aanwezigheid van relatief veel ontwikkelruimte. Dit in combinatie met de unieke kansen voor grensoverstijgende uitwisseling van goederen en kennis binnen het crossborder

Ministerie van
Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening

Datum

Onze referentie
Fout! Onbekende naam
voor documenteigenschap.

haven- en industriecluster van North Sea Port District (Vlissingen-Terneuzen-Gent) en met de Vlaamse havens. Specifiek voor NOVEX-gebied North Sea Port District is afgesproken dat Rijk en regio gezamenlijk werken aan de doorontwikkeling van de samenwerking met Vlaanderen en brengen tegelijkertijd de organisatie van de Nederlandse kant van het NOVEX-gebied meer in lijn met de andere NOVEX-gebieden, in samenhang met de Strategische Agenda Zeeland 2050. Rijk, provincie, gemeente Terneuzen en havenbedrijf North Sea Port (NSP) geven gezamenlijk de opdracht om het initiatief in de Kanaalzone te vertalen naar een gezamenlijke voorverkenning.

**Ministerie van
Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening**

Datum

**Onze referentie
Fout! Onbekende naam
voor documenteigenschap.**

NOVEX Provincies

Provincie Zuid-Holland en het kabinet hebben het addendum bij het Ruimtelijk Arrangement 2025 vastgesteld. Het addendum bevat de geactualiseerde afspraken op basis van het recent vastgestelde provinciale Omgevingsbeleid, in lijn met de door het Rijk gevraagde (in 2022) en in 2024 opgeleverde Ruimtelijk Voorstel (Ruimtelijke Koers). De Koers zet het sturen op brede welvaart centraal, geeft prioriteit aan het beschermen en ontwikkelen van een hoogwaardige, gezonde leefomgeving en laat het water- en bodembelang zwaarder meewegen bij ruimtelijke afwegingen.

Er wordt ingezet op een regionaal gedifferentieerde ruimtelijke ontwikkelstrategie, met de transformatieopgave van het bestaande ruimtelijk-economisch systeem als basis voor de samenwerking. De T van Transformatie uit het VISTA model is van toepassing voor het stedelijk gebied en de V van Versterken voor het landelijk gebied: zowel provincie, gemeenten als Rijk onderkennen dat deze gebieden niet los van elkaar moeten worden gezien vanwege de gezamenlijke randvoorwaarden en wisselwerking tussen beide gebieden.

Verder kijken provincie en Rijk hoe er door middel van de lopende programma's op het gebied van onderwijs, zorg, leefbaarheid, veiligheid en voorzieningen een koppeling kan worden gemaakt tussen het fysieke en sociale domein. In drie nog te selecteren gebieden die onderdeel uitmaken van het Nationale Programma Leefbaarheid en Veiligheid of New Towns gemeenten, gaat dit werk worden opgepakt. Er wordt bestudeerd wat een gezamenlijke beleids- en investeringslogica kan zijn door bestaande en eventueel nieuwe middelen vanuit verschillende overheden gebundeld in te zetten waarmee de impact en samenhang groter is dan vanuit de afzonderlijke stromen.

De *provincie Zeeland* heeft het eerste Ruimtelijk Arrangement in 2025 gemaakt in samenwerking met de Zeeuwse Overheden (13 gemeenten en het waterschap) en het Rijk. Ook is een monitor ontwikkeld voor de voortgang van de wederkerige afspraken. Zeeland en het Rijk hebben ingestemd met de Voortgangsmonitor Ruimtelijk Arrangement van juli 2026. Hierin is opgenomen dat er aanvullende afspraken worden gemaakt om uitvoering te geven aan het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD).

Zo is in het NPRD een nieuw laagvlieggebied aangewezen in vrijwel heel Zeeland en de Zuid-Hollandse Eilanden. Defensie gaat in overleg met de regio een planologisch beschermingsregime opstellen voor deze laagvlieg oefengebieden. Er worden ook afspraken gemaakt over het gebruik van oefengebieden en interactie en communicatie met de omgeving. Rijk en regio blijven in gesprek over aanvullende kansen en ruimtebehoefte in relatie tot defensie en mogelijke koppelmogelijkheden op het gebied van infrastructuur, onderwijs en kennisinstellingen, werkgelegenheid en versterking van de economie.

Ook is afgesproken met een ondertekende grondovereenkomst dat partijen samenwerken aan het realiseren van (toekomstige) ruimtelijke opgaven in de Provincie Zeeland. In dat kader stemmen partijen de inzet van hun beschikbare grondinstrumentarium, elkaars grondposities en hun expertise op elkaar af. Door

wederzijds inzicht te bieden in opgaven en wensen en behoeften dragen partijen bij aan een optimale onderlinge afstemming en het zoveel mogelijk realiseren van de brede nationale doelen.

**Ministerie van
Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening**

Tenslotte is in 2025 afgesproken om gezamenlijk tot een strategische agenda te komen in het kader van Zeeland 2050. Dit heeft geleid tot een agenda waarin het fysieke, economische en sociale domein wordt verbonden. Het vormt onder meer het kompas voor de herziening van de Omgevingsvisie van Zeeland. Regio en Rijk hebben afgesproken om in het eerste kwartaal van 2027 met een investerings- en realisatiestrategie te komen.

Datum

**Onze referentie
Fout! Onbekende naam
voor documenteigenschap.**

Landsdeel Noordwest

Allereerst is de aanpak van het thema wateroverlast besproken door het Deltaprogramma deelgebied Centraal Holland. Hierbij hebben regio en het kabinet afgesproken hieraan te blijven werken op het Centraal Holland schaalniveau. Rijk en regio zijn voornemens overeenstemming te vinden over het meest kansrijke pakket aan maatregelen en bijbehorende risicokeuze in zowel het hoofdwatersysteem, het regionale systeem als ruimtelijk (polders en stedelijk gebied) en dit in het Bestuurlijk Overleg Leefomgeving 2027 neer te leggen. Kern van de inzet binnen Centraal Holland is samenwerking met vele aanpalende (gebieds)processen, waaronder met NOVEX-gebieden.

NOVEX-gebieden

De stapeling van ruimtelijke claims is duidelijk terug te zien in de NOVEX-gebieden van regio Noordwest: er zijn grote opgaven op het gebied van o.a. economische ontwikkeling, wonen, bereikbaarheid en drinkwater.

Voor *NOVEX-gebied Utrecht-Amersfoort* hebben regio en Rijk de Regionale Uitvoerings- en investeringsagenda vastgesteld als instrument voor adaptief programmeren. Hiermee kunnen samenwerkingspartners sturen op samenhangende programmering en realisatie van projecten en maatregelen. De partijen werken samen aan verdere concretisering van maatregelen op het gebied van groen en landschap, water, bodem en klimaatadaptatie, mobiliteit, netcongestie, bedrijventerreinen en de regiopoorten. Ook door een koppeling te leggen met de uitwerking van de REIA. De uitkomsten hiervan zullen in een volgende versie van de Regionale Uitvoerings- en Investeringsagenda worden opgenomen.

In *NOVEX-gebied Metropool Regio Amsterdam (MRA)* wordt gewerkt aan een uitvoeringsagenda 2.0 en de Regionale investeringsagenda voor de grote verstedelijkingsopgaven in dit gebied. Het doel is deze vast te stellen op het BO Leefomgeving 2027. Uit de brede conceptversie van de uitvoeringsagenda zijn voor nu alvast zes strategisch prioritaire dossiers naar voren geschoven: de Westeinderscheg, Oer-IJ boven Noordzeekanaal, Drinkwater WAAG, Mobiliteit MRA OVAH en Schipholcorridor, de campusontwikkeling Almere (HTC/ASM/IAMM) en de Intensivering van bedrijventerreinen, ontwikkeling meerlaagse bedrijfspanden en versnellen woningbouw op sleutellocaties Zaan-IJ. Over de Westeinderscheg en campusontwikkeling Almere zijn afspraken gemaakt. Zo hebben Rijk en regio afgesproken samen een bekostigingsstrategie te ontwikkelen en de mogelijkheden te verkennen voor ontwikkelruimte voor de groenblauwe opgaven in de Westeinderscheg als onderdeel van de gehele groenblauwe structuur van de MRA. Voor de campusontwikkeling Almere (HTC/ASM/IAMM) hebben Rijk en regio in het BO Leefomgeving hun steun uitgesproken voor de verdere ontwikkeling van de hightech campus in Almere als ontwikkeling van strategisch belang voor het toekomstige verdienvermogen van Nederland. De BO Leefomgeving-partners worden via de bestaande overlegstructuren geïnformeerd over de voortgang van de campusontwikkeling. Indien zich in de verdere ontwikkeling ruimtelijke, infrastructurele of andere

gebiedsgerichte vraagstukken en/of knelpunten voordoen die bestuurlijke afstemming vragen, worden deze via het BO Leefomgeving geagendeerd.

Regio en Rijk zijn voor *NOVEX-gebied Schiphol* overeengekomen dat er verbeterpunten zijn: o.a. de lucht- en landszijdige ontwikkelingen tijdig met elkaar te delen, analyseren en beoordelen en de governance daarop aan te passen.

Regio en Rijk onderschrijven voor *NOVEX-gebied Noordzeekanaal-gebied* (NZKG) de Regionale Investeringsagenda (RIA) 1.0 inclusief vijf prioritaire investeringsopgaven: 1. Stedelijke vernieuwing IJmond (Uitvoeringsafpraak A), 2. Voldoende havenruimte voor toekomst haven en industrie, 3. Landschap, watersysteem en energie-infrastructuur Houtrakpolder, 4. Regionale netwerken energietransitie en 5. Transitiefonds verplaatsing Zaanse (voedings)industrie. De in de RIA zichtbaar gemaakte prioritaire investeringsopgaven worden geagendeerd op de daarvoor bestemde tafels van de binnen de NOVEX NZKG samenwerkende partijen. Ook wordt het belang van de ingebrachte BO Leefomgeving-afspraken door het Deltaprogramma Centraal Holland onderschreven. Tenslotte wordt het doel en de afbakening van het plan van aanpak Actualisatie Ontwikkelperspectief NOVEX-NZKG (2023) onderschreven door de partijen, waarbij een actualisatie van het perspectief wordt voorzien.

Vergelijkbaar met de andere NOVEX Haven- en industriegebieden is voor NOVEX-gebied NZKG afgesproken dat Rijk en regio gezamenlijk uitwerking en uitvoering geven aan de nationale ruimtelijk-economische strategie voor de haven- en industrieclusters. Specifiek voor het Noordzeekanaalgebied zijn er kansen om dit cluster vanuit energie, logistiek en brandstoffen, een belangrijke (inter)nationale als regionale functie te laten vervullen. De (inter)nationale economische richting van dit cluster moet aansluiten bij het profiel van de regio, het maatschappelijk draagvlak en wat ruimtelijk realistisch is. Bij de actualisatie van het Ontwikkelperspectief NOVEX-NZKG zal hier extra aandacht aan worden besteed. In dit cluster vormen netwerk- en ruimtecapaciteit de belangrijkste bottlenecks, versterkt door de nabijheid van stedelijk gebied en de daarmee samenhangende ruimtedruk. In dit licht wordt het steeds belangrijker om functies strategisch te positioneren. Belangrijke randvoorwaarden in dit cluster en waar voldoende aandacht voor moet zijn bij de uitwerking van ruimtelijk-economisch profiel: gezondheid, natuur en landschap, water en ruimtelijke kwaliteit.

Verder hebben regio en Rijk afgesproken zich in te spannen om de Regionale Investeringsagenda (RIA) voor het *NOVEX-gebied Groene Hart* en de hierin opgenomen sleutelprojecten mogelijk te maken en te realiseren. Zoals ik onder de regio Zuidwest al aangaf, is naar aanleiding van het nieuwe coalitieakkoord gekeken naar de gevolgen voor gebiedsgerichte NOVEX-samenwerking.

NOVEX Provincies

In de *Provincie Utrecht* hebben Metropoolregio Utrecht (MRU) en Rijk afgesproken om samen met bedrijven, overheden en kennisinstellingen te werken aan de uitvoering van de ruimtelijk-economische investeringsagenda (REIA) voor de Utrechtse gezondheidsmetropool door middel van vier strategische lijnen en hier jaarlijks via een bestuurlijk overleg met EZK de voortgang te monitoren: 1. Versnelling van innovatie en valorisatie, 2. Snellere opschaling van veelbelovende technologie binnen de economische ecosystemen, 3. Borgen van een toekomstbestendig vestigingsklimaat en 4. Versterken van onderlinge samenwerking.

Provincie Noord-Holland en het Rijk hebben afgesproken gezamenlijk op te trekken in de verdere uitwerking van het Ontwikkelperspectief Noord-Holland Noord, met als doel onderschrijving door de samenwerkende regionale partijen in

Ministerie van
Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening

Datum

Onze referentie
Fout! Onbekende naam
voor documenteigenschap.

het eerste kwartaal van 2027. Rijksopgaven en regionale ambities in vier gebieden staan daarbij centraal: Den Helder en omgeving, Wieringermeer/Agriport, de verstedelijkingsas regio Alkmaar en de verstedelijkingsas Westfriesland. Hierbij wordt bijzondere aandacht besteed aan de economische ontwikkelstrategie en de doorvertaling daarvan naar deze 4 gebieden. Men start met de gebiedsaanpak Wieringermeer.

Ministerie van
Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening

Datum

Onze referentie
Fout! Onbekende naam
voor documenteigenschap.

Op het BO Leefomgeving was aandacht voor de economische ontwikkeling van *provincie Flevoland*. Provincie en Rijk hebben afgesproken de samenwerking door te zetten met als basis het nationaal en provinciaal economisch beleid en dat samen besloten wordt bij welke projecten gezamenlijk wordt opgetrokken. De partijen zien bij deze samenwerking een trekkersrol voor de regio en hebben afgesproken samen op te trekken bij de verdere uitwerking en uitvoering van het economisch profiel naar concrete gebiedsgerichte opgaven en investeringskansen. De economische ambities worden in toekomstige ruimtelijke keuzes geborgd, daaraan wordt een vervolg gegeven in afstemming tussen het Rijk en de provincie op basis van Rijksbeleid en de nieuwe Flevolandse omgevingsvisie. Daarbij sluiten we aan bij de werkwijze voor strategische agenda's tussen Rijk en regio waarover de minister van BZK uw Kamer op 1 juli 2026 heeft geïnformeerd⁴.

Ruimtelijke keuzes waar sprake is van gestapelde ambities en opgaven waarvan economische ruimteclaims onderdeel zijn, worden door Rijk en regio opgepakt binnen het Ruimtelijk Arrangement en de NOVEX-cyclus. Bijvoorbeeld Lelystad - Noord, de komst van de kazerne in Zeewolde en ingebruikname Lelystad Airport, voor commerciële en defensie-doeleinden. Voor de inpassing van nieuwe defensielocaties, zetten provincie en Rijk de samenwerking met gemeenten en waterschap door. Provincie en Rijk zullen aanvullend op het gebiedsproces voor de nieuwe kazerne in Zeewolde gezamenlijk effecten en koppelkansen voor de bredere regio in kaart brengen en uitwerken, gebruikmakend van ontwerp- en onderzoek.

Afsluitend

Ruimtelijke ordening vraagt om duidelijke keuzes, goede en meerjarige samenwerking en een lange adem. We zijn als land wereldberoemd om onze samenwerking tussen overheden: een talent dat we dagelijks gebruiken in de ruimtelijke ordening om te zorgen voor voldoende woningen, goede verbindingen, een fijne leefomgeving en mogelijkheden tot ontwikkeling van zowel economie als natuur.

Tijdens de Bestuurlijke Overleggen Leefomgeving 2026 hebben Rijk en regio de samenwerking verder vormgegeven door gezamenlijk integrale keuzes te maken waardoor woningen gebouwd kunnen worden, onze economie kan versterken, de natuur versterkt wordt, landbouw en defensie voldoende ruimte hebben voor ontwikkeling, maar bovenal: waar het fijn is om te leven. In het najaar staat er een debat gepland waarbij ik graag in gesprek ga met uw Kamer over deze onderwerpen. Want de ruimtelijke keuzes die wij nu maken, bepalen hoe Nederland er in de toekomst uit zal zien.

De minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke ordening,

Elanor Boekholt-O'Sullivan

Bijlage: Afsprakenlijst BO's Leefomgeving 2026

⁴ Tweede Kamer, vergaderjaar 2025–2026, 29697, nr. 186.

bijlage

Afsprakenlijst BO's Leefomgeving 2026

Horend bij:	Kamerbrief Resultaten Bestuurlijke Overleggen Leefomgeving 2026
Datum	September 2026

Afsprakenlijst Bestuurlijke Overleggen Leefomgeving 2026

Afspraken Landsdeel Noord	p.1
Afspraken Landsdeel Oost	p.5
Afspraken Landsdeel Zuid	p.12
Afspraken Landsdeel Zuidwest	p.18
Afspraken Landsdeel Noordwest	p.29

Afspraken Landsdeel Noord	
Provincie Groningen	Het Rijk en de provincie Groningen organiseren gezamenlijk een (tijdelijke) Energietafel om richting te geven aan de ontwikkeling van de regionale en nationale energievoorziening in Groningen, dit mede in het licht van de doelstellingen uit de Sociale en Economische Agenda van Nij Begun.
NOVEX-gebied Regio Groningen-Assen (RGA)	- Rijk en regio stellen de NOVEX-RGA Regionale Investeringsstrategie (RIA) 1.0 vast. - Rijk en regio werken toe naar een RIA 2.0 op het BOL 2027. - Rijk en Regio blijven zich inzetten voor het op orde krijgen van de randvoorwaarden voor verstedelijking. - Voor de hoofdgave werken brengen Rijk en Regio samen in beeld welk type extra arbeidsplaatsen we kunnen verwachten tot en met 2040, waar deze gaan landen en welke randvoorwaarden nodig zijn om deze arbeidsplaatsen te faciliteren. Rijk en Regio verkennen samen de prioritering en fasering van activiteiten die nodig zijn om de realisatie van deze hoofdgave mogelijk te maken. De resultaten hiervan worden verwerkt in de RIA 2.0 die in het BOL 2027 wordt geagendeerd. - Voor de mobiliteitsopgaven werken Rijk en Regio samen aan de Integrale Regionale Mobiliteitsaanpak. De resultaten hiervan worden verwerkt in de RIA die in het BOL 2027 wordt geagendeerd.

NOVEX-gebied Groningen Masterplan Zeehavens	<i>Ontwikkel- en uitvoeringsagenda</i> • Rijk en regio stemmen in met de Ontwikkel- en Uitvoeringsagenda 1.0 van het NOVEX gebied Groningen Masterplan Zeehavens. • Rijk en regio spreken af om de Ontwikkel- en Uitvoeringsagenda verder te vullen en uit te werken, deze aan te vullen met een regionale investeringsagenda (RIA) en vast te stellen op het BOL van 2027. • Rijk en regio spreken af gebiedsgericht samen verder te werken aan de uitvoering van de Ontwikkel- en Uitvoeringsagenda met de rode draden, de sleutelgebieden en de beschreven programmasturing en governance. <i>Nationale ruimtelijk-economische strategie voor de energie-intensieve haven- en industrieclusters</i> • Rijk en regio werken samen toe naar een (a) strategisch profiel, (b) ruimtelijk handelingsperspectief en (c) bijbehorend instrumentarium voor cluster Noord-Nederland, als onderdeel van de nationale ruimtelijk-economische strategie voor de haven- en industrieclusters (Ruimte voor Industrie). • Rijk en regio benaderen het traject 'Ruimte voor Industrie' als een ontwerpopgave voor de volgende generatie energie- en productielandschappen in cluster Noord-Nederland. Verdere ontwikkeling als een van de nationale centra voor groene groei en een circulaire en klimaatbestendige economie gaat hand in hand met de kwaliteit van de fysieke leefomgeving en brede welvaart in het gebied. Water, energie, infrastructuur, ruimtelijke kwaliteit en milieu zijn belangrijke randvoorwaarden voor de ontwikkelmogelijkheden van het cluster. • De uitwerking van Ruimte voor Industrie van het cluster Noord-Nederland wordt als integraal onderdeel van de NOVEX ontwikkel- en uitvoeringsagenda opgepakt, onder meer via de Ruimtelijk Economische Ontwikkel Strategie en de integrale aanpak van de sleutelgebieden van Eemshaven en Delfzijl. Ontwerpend onderzoek kan daarbij worden ingezet als (lerend) instrument. • Rijk en regio betrekken de fysieke en milieu contouren van het cluster Noord-Nederland bij de uitwerking. Een gezamenlijk beeld op contouren draagt bij aan het beter beschermen en benutten van de ruimte. Het Rijk biedt een projectleider aan die voor Rijk en regio (via de NOVEX gebieden) hiervoor een gezamenlijk proces inricht. Onderdeel van dit proces is het in kaart brengen wat er regionaal al loopt om de contouren te borgen, bijvoorbeeld via gemeentelijk of provinciaal omgevingsbeleid. Rijk en regio verkennen vervolgens
--	--

	gezamenlijk mogelijk (aanvullende) acties voor Noord-Nederland. Dat biedt tevens de mogelijkheid om best practices uit te wisselen tussen de Novex-gebieden, meer samenhang in aanpak tussen de Novex-gebieden te krijgen en geeft eenduidige input voor de nationale ruimtelijk economische strategie. • Conform de werkwijze van het NOVEX-gebied Groningen wordt gebruik gemaakt van beschikbare informatie (zoals het ontwerpend onderzoek), lopende processen, afspraken en wettelijk instrumentarium van de betrokken overheden. Vastgestelde beleidskaders zijn daarbij het uitgangspunt. • De scope van het NOVEX-gebied Groningen blijft ongewijzigd. Het cluster Emmen sluit aan bij relevante processen van het NOVEX-gebied Groningen, om aan bovenstaande invulling te geven. Met de Regio Emmen, de provincie Drenthe en eventueel andere stakeholders wordt besproken hoe het zuidelijk deel van industriecluster Noord-Nederland (Emmen) het beste hierbij kan aansluiten. Hierover worden nadere afspraken gemaakt via de directeurs van Emmen, Drenthe en het directeurenoverleg van het NOVEX-gebied Groningen. • Rijk en regio verkennen de mogelijkheid om (delen van) het cluster Noord-Nederland (of daarbuiten) aan te wijzen als Versnellingsgebied in het kader van de Europese NZIA/IAA om samen te komen tot een keuze. Hierbij wordt bekeken hoe het cluster Noord-Nederland een rol kan spelen bij de ontwikkeling van netto-nultechnologieën en het verbeteren van de weerbaarheid en strategische autonomie van Nederland.
NOVEX-gebied Regio Zwolle	• De eerste Regionale Investeringsagenda NOVEX gebied Regio Zwolle wordt vastgesteld en verder uitgewerkt in 2027 en 2028. • Rijk en Regio bepalen gezamenlijk over acties volgend uit de Taskforce Woningbouw en de uitvoering van de VISTA-strategie voor het NOVEX-gebied Regio Zwolle en leggen deze vast in de Uitvoeringsagenda 2.0 tijdens het BOL 2027.
Verstedelijkingsstrategie Fries Stedelijk Netwerk	• Rijk, provincie Fryslân en de F4 (de Friese steden Drachten, Heerenveen, Leeuwarden en Sneek zullen in onderling gesprek afspraken maken welke gerichte ondersteuning de provincie en F4 verder kan helpen richting het vervolg van de Verstedelijkingsstrategie Fries Stedelijk Netwerk 2050 en daarbij de relatie te leggen met de Uitvoeringsstrategie van de Nota Ruimte. • Rijk, provincie Fryslân de F4-gemeenten werken daartoe gezamenlijk de verstedelijkingsstrategie voor het Fries Stedelijk Netwerk verder uit en concretiseren deze strategie tot een uitvoerings- (en investerings-)agenda

	waarin de gezamenlijke inzet van beleids- en menskracht en middelen wordt opgenomen. • Rijk, provincie Fryslân en een afvaardiging van de Friese gemeenten werken voor 1 januari 2027 een structurele en integrale vorm van wederkerige samenwerking uit, om regionale en nationale opgaven binnen Fryslân en de economische en maatschappelijke ontwikkeling in de provincie, in balans met elkaar te realiseren. We werken daarbij vanuit een gedeeld perspectief op de economische kracht en potentie toe naar meer slagkracht voor Fryslân. • Rijk en regio bespreken de voortgang in het BOL van 2027.
Regio Emmen	• Het Rijk zet in de definitieve Nota Ruimte in de regio Emmen binnen de VISTA-strategie in op de strategie 'initiëren' • De regio Emmen neemt het initiatief om de Koers van de regio samen met het Rijk te concretiseren tot een integrale ontwikkelstrategie inclusief een uitvoeringsagenda • Rijk en regio bespreken de voortgang in het BO Leefomgeving 2027.
Onderzoek naar effecten Rendementseisen van WoKT-regeling ten aanzien van Fryslân, Groningen, Drenthe en Zeeland	• Rijk (IenW) en de regio's Noord en provincie Zeeland stellen het eindrapport Effectstudie Rendementseis WoKT vast, en spreken hun waardering uit voor de studie en het gezamenlijk doorlopen proces tot totstandkoming. Belangrijkste gezamenlijke conclusies zijn: ◦ De generieke rendementseis heeft ertoe geleid dat binnenstedelijke gebieden in stedelijke gemeenten het merendeel van WoKT subsidie toegekend hebben gekregen door een gunstiger rendement. Bij de betrokken provincies komen grote binnenstedelijke woningbouw-projecten in stedelijk gebied doorgaans minder vaak voor. De generieke criteria maken het daardoor lastiger om een succesvolle WoKT-aanvraag te doen en houden onvoldoende rekening met regionale verschillen. ◦ Naast de rendementseisen, hebben de in het onderzoek betrokken gemeenten ook onderdelen van het proces (o.a. de timing van de aanvraag, de verwachtingen vooraf, communicatie en praktische uitwerking van aanvragen) als belemmerend ervaren voor het kunnen indienen van een kansrijke aanvraag. • Aanvullende constatering van de regio die ook in het rapport staan, zijn: ◦ De prioritering op rendement heeft invloed gehad op het aantal succesvolle WoKT-aanvragen in Fryslân, Drenthe, Groningen en Zeeland.

	○ De relatief hogere gevraagde rijksbijdrage per woning ('het rendement') in de betrokken provincie wordt, naast meer buiten- en niet-stedelijke projecten, verklaard doordat de betrokken provincies doorgaans een lagere residuele waarde voor woningbouw hebben. Daarbij komt dat de betrokken provincies een aanzienlijke woningbouwopgave hebben, vergelijkbaar met andere provincies, maar dat de opgave in absolute zin kleiner is. Dit uit zich in onder andere in kleinere woningbouwprojecten. • Rijk (IenW) treedt bij de toekomstige regelingen gericht op woningbouw en mobiliteit (WoMo) vroegtijdig met de verschillende regio's in gesprek. Bij de vormgeving van nieuwe regelingen worden de gezamenlijke conclusies en geleerde lessen toegepast en wordt e.e.a. bij afwijking hiervan gemotiveerd en besproken. Hierbij geldt een omgekeerde bewijslast. • Besluitvorming over investeringsbeleid en eventuele toekenning van rijksmiddelen blijft de verantwoordelijkheid van het kabinet. • Rijk (IenW) zal het onderzoek onder de aandacht brengen van andere departementen.
--	---

Afspraken Landsdeel Oost	
Provincie Gelderland	• Langjarige, interdepartementale samenwerking Rijk en provincie • Het Rijk en provincie Gelderland herbevestigen het Ruimtelijk Arrangement (RA) Gelderland 2025, inclusief de sindsdien gemaakte voortgang van de arrangementsafspraken tot Q2 2026. • Het Rijk en provincie Gelderland spreken af de bestaande RA-afspraken voor zover mogelijk te concretiseren naar de Gelderse regionale context, teneinde de uitvoering te bespoedigen. Ontwerpend Onderzoek kan hierbij als instrument worden ingezet. Rijk en provincie Gelderland herbevestigen bij deze concretiseringsslag dat sectorale opgaven primair op de daarvoor geëigende tafels belegd worden. In geval van meervoudige/ gestapelde ruimtelijke opgaven vervult VRO interdepartementaal haar ruimtelijk coördinerende rol. • Rijk en provincie Gelderland spreken af om gezamenlijk te onderzoeken hoe de interbestuurlijke samenwerking het best in praktijk gebracht kan worden in de Gelderse regio's en hier samen over te leren, rekening houdend met bestaande samenwerkingsstructuren, organisatievormen en instrumentarium. Een voorbeeld hiervan is dat provincie samen met het Rijk een

	bestuurlijke conferentie Liemers organiseert, met inhoudelijke aandacht voor het thema woningbouw.
	<i>Energiesysteem Eerbeek</i> • Rijk en provincie verkennen na het BOL Oost gezamenlijk op welke manier het Rijk en provincie op deze casus kunnen samenwerken, om gezamenlijk bij te dragen aan nationale en provinciale doelstellingen. Hierbij wordt de door provincie Gelderland opgestelde Propositie Energiesysteem Eerbeek als middel gebruikt. • Rijk en provincie verkennen na het BOL Oost gezamenlijk welke lessen uit de toepassing van instrumentarium van de Omgevingswet kunnen worden getrokken voor andere integrale ruimtelijke opgaven elders in Nederland, zoals bij casus Energiesysteem Eerbeek waar door provincie een provinciaal Projectbesluit wordt toegepast om maatschappelijke doelstellingen te realiseren.
Provincie Overijssel	<i>IJssel-Vechtdelta</i> • Rijk en provincie Overijssel spreken af om samen verder te werken aan het Ontwerpend Onderzoek Ruimte IJssel-Vechtdelta zoals vandaag besproken, uitgevoerd door Ministerie BZK/VRO en provincie Overijssel. Hiervoor wordt op dit moment geen formele betrokkenheid van andere departementen gevraagd. • Rijk en Provincie Overijssel spreken af om in het aankomende DO NOVEX Oost (naar verwachting Q4 2026/Q1 2027) in gesprek te gaan over de voortgang/uitkomsten van het Ontwerpend Onderzoek Ruimte IJssel-Vechtdelta, hierbij met aandacht voor de knelpunten en kansen die blijken uit het onderzoek, en voortbouwend op de conclusies van het DO IJVD van september 2027.
	Samenhangende Verstedelijking ('Gouden Driehoek') • Rijk en provincie Overijssel spreken af om, als start van de ontwikkeling van een samenhangende aanpak van de opgave in de Gouden Driehoek, de provincie Overijssel, VRO en EZK, samen te laten werken aan de vertaling van de Ruimtelijk Economische Visie van EZK naar de context van Overijssel en de Gouden Driehoek-benadering van Overijssel, en waar nodig andere departementen te betrekken. Dit in samenhang met de uitwerking van de VISTA-strategie en in bredere zin de Uitvoeringsstrategie Nota Ruimte (>Q3 2026), en rekening houdend met de autonome ontwikkeling/ voortgang binnen de drie betrokken (NOVEX-) verstedelijkingsgebieden binnen Overijssel; • Rijk en provincie Overijssel spreken af dat provincie Overijssel parallel aan #1 (voorgaande afspraak) werkt aan een scherpe en samenhangende propositie richting

	het Rijk wat betreft interpretatie, ambities en doelstelling t.a.v. het Overijsselse Gouden Driehoek-narratief zoals geschetst in haar op 13 mei 2026 vastgestelde omgevingsvisie. Dat betekent dat Overijssel expliciet maakt: ○ welke concrete keuzes provincie Overijssel van het Rijk vraagt; ○ welke beleidsruimte of instrumenten zij daarvoor nodig heeft; ○ en welke bijdrage de provincie Overijssel voorziet te leveren aan nationale doelen (bijv. woningbouw, bereikbaarheid, verdienvermogen, energietransitie). • Hierbij maakt de provincie helder wat zij zelf reeds oppakt/ kan oppakken, welke Rijk-regiosamenwerkingen op realisatie van nationale doelen reeds opgepakt zijn en welke publiek-private samenwerkingen lopen. Op basis hiervan stelt Overijssel haar propositie richting het Rijk op, rekening houdend met beperkingen qua capaciteit aan Rijkszijde. Hierbij worden de 3 verstedelijkingsgebieden en de betrokken provincies meegenomen. Provincie Overijssel krijgt voor het opstellen van haar propositie inhoudelijk voeding uit bestaande Rijk-regio-samenwerkingen zoals de bestaande NOVEX- en verstedelijkingsamenwerkingen. Wanneer de Overijsselse propositie inhoudelijk gestalte heeft gekregen, wordt deze nader afgestemd met betrokken medeoverheden. • Tot slot spreken Rijk en provincie Overijssel af dat voorgaande afspraken #1 en #2 uiteindelijk in ieder geval worden vertaald naar een Ruimtelijk-economische investeringsagenda (REIA), rekening houdend met geldende beleidskaders zoals de (Ontwerp-) Nota Ruimte, uitwerking van de VISTA-strategieën, bestaande financiële kaders en met samenhang met regionale producten zoals RIA en UA NOVEX Zwolle en de beleidskaders van Gelderland en andere betrokken provincies. ○ Beoogd wordt een eerste concept van deze REIA Overijssel te bespreken op het DO NOVEX Overijssel in Q1 2027, precieze datum n.t.b..
	<i>Stand van Zaken inpassing Munitiedepot Staphorst</i> • Rijk en provincie Overijssel herbevestigen de uitgangspunten en randvoorwaarden rondom de realisatie van het Munitiedepot Staphorst, zoals het NPRD en het Staphorster Bod.

NOVEX-gebied Regio Zwolle	• De eerste Regionale Investeringsagenda NOVEX gebied Regio Zwolle wordt vastgesteld en verder uitgewerkt in 2027 en 2028. • Rijk en Regio bepalen gezamenlijk over acties volgend uit de Taskforce Woningbouw en de uitvoering van de VISTA-strategie voor het NOVEX-gebied Regio Zwolle en leggen deze vast in de Uitvoeringsagenda 2.0 tijdens het BOL 2027.
NOVEX-gebied Arnhem Nijmegen Foodvalley	<i>Resultaten Netwerkanalyse 2030-2040 Arnhem-Nijmegen-Foodvalley</i> • Rijk en Regio spreken af om een plan van aanpak op te stellen, waarbij het vervolg op de netwerkanalyse 2030-2040 wordt uitgewerkt met in ieder geval de volgende, samenhangende, onderdelen: 1. <u>Ruimtelijke keuzes toetsen op mobiliteit</u> Nog te maken ruimtelijke keuzes worden expliciet getoetst aan mobiliteitseffecten en -doelstellingen. Om tot synergie te komen worden ruimtelijke keuzes afgewogen tegen te nemen mobiliteitsmaatregelen, afgestemd op het mobiliteitsmilieu van het gebied en de fase van planontwikkeling. Vertrekpunt is het zo veel mogelijk benutten van de ruimte in het bestaande mobiliteitssysteem, de onderscheiden mobiliteitsmilieus en de mobiliteitsindicatoren voor brede welvaart. 2. <u>Uitwerking benodigde bereikbaarheidsmaatregelen naar een agenda</u> Om de regio bereikbaar te houden en de brede welvaart op peil te houden, werken we toe naar een wenselijk integraal maatregelenpakket voor 2030-2040 (en verder), voorzien van prioritering en duidelijkheid in rollen en verantwoordelijkheden van partijen, wat input is voor de adaptieve regionale investeringsagenda (RIA), waar mobiliteit een van de vele aspecten is die daarin aan de orde komen. Bij de uitwerking worden de brede toetsingsindicatoren en de onderscheiden mobiliteitsmilieus ABC uit de netwerkanalyse als vertrekpunt meegenomen.
	<i>Ruimtelijke consequenties stikstofreductiegebieden Veluwe op de opgaven NOVEX-gebied Arnhem-Nijmegen-Foodvalley</i> a. Rijk en regio nemen het besluit om de relatie, onderlinge afhankelijkheden en de samenwerking tussen NOVEX ANF en de Aanpak Veluwe nader uit te werken; b. Inclusief aandacht voor governance, afstemming, prioritering en doorwerking naar ruimtelijke opgaven, zoals natuurherstel, water, de landbouwtransitie

	en de realisatie van de woningbouwopgave in oa. de Nationaal en Regionaal Grootchalige Woningbouwgebieden.
	• Voortgang overige opgaven NOVEX-gebied Arnhem-Nijmegen-Foodvalley • Monitoring: de voortgang van realisatie van afgesproken mobiliteitsmaatregelen tussen rijk-regio (MIRT-afspraken, WoMO, Wokt etc) en de ontwikkeling van regionale bereikbaarheid/ brede welvaart wordt gemonitord in NOVEX-verband en zo nodig bijgestuurd. Dit geldt naast bereikbaarheid ook voor andere aspecten van het ontwikkelperspectief, zoals wonen, economie, landschap, energie, etc. Hierbij wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van al bestaande monitoring zoals voortgangsrapportage WoMo, MIRT-overzicht, en provinciale, regionale en gemeentelijke monitoring. • De uitvoeringsstrategie "groene scheggen" (die invulling geeft aan de gezamenlijke ambitie om uiteindelijk 5000 ha stedelijk uitloopgebied te realiseren) wordt momenteel uitgewerkt en het resultaat wordt op het BO Leefomgeving 2027 geagendeerd voor besluitvorming. • Er is een zogenaamde NOVEX-check uitgevoerd (waarin de inpassing van rivieropgaven in het kader van Ruimte voor de Rivier 2.0 in samenhang met de opgaven van NOVEX ANF is beschouwd en kansen en schuulpunten geïdentificeerd) en de adviesbrief daaruit volgend is geagendeerd in de stuurgroepen van de Deltaprogramma's Rijn en Maas en Ruimte voor de Rivier 2.0. Momenteel is een vervolgoopdracht vastgesteld door het DO NOVEX ANF: "van NOVEX-check, met behulp van regionaal perspectief Rijn, naar gebiedsuitwerkingen" in nauwe afstemming met het Deltaprogramma Rijn. • In een uitvoerings- en regionale investeringsagenda spreken Rijk en regio gezamenlijk af hoe we werken aan het realiseren van de ambities en doelen uit het ontwikkelperspectief. Momenteel bepalen betrokken partijen gezamenlijk op welke manier gewerkt kan worden naar aan regionale investeringsagenda (RIA) en eventueel als onderdeel daarvan actualisatie van de uitvoeringsagenda. Rijk en regio zijn voornemens een RIA 1.0 voor het NOVEX-gebied ANF te agenderen voor het BO Leefomgeving 2027. • In het kader van de uitwerking van de VISTA-strategie in de Uitvoeringsstrategie Nota Ruimte verkennen Rijk en regio hoe een gebiedsgerichte strategie voor ANF als 'Stimuleren-regio', waarin het ruimtelijk economisch ontwikkelingspotentieel wordt geconcretiseerd voor beide regio's in samenhang, eruit zou kunnen zien. Hiervoor

	wordt een Ontwerpend Onderzoek Ruimtelijk Economische Ontwikkeling (OOREO) ingezet.
Verstedelijkingsstrategie Twente	• Rijk en regio spreken af in te zetten op een groei van 80.000 extra woningen tussen 2022 en 2050 (waarvan er inmiddels al circa 10.000 zijn gerealiseerd) in de regio Twente, met de nationale grootschalige woningbouwlocatie SHE als belangrijk vliegwiel voor de schaa sprong; ◦ Het overgrote deel hiervan, circa 60.000, komt in de drie <i>dragende steden</i> (Enschede, Hengelo en Almelo) veelal nabij HOV-knooppunten. ◦ De overige 20.000 woningen komen in de <i>dynamische knopen</i> (Oldenzaal, Goor, Borne, Nijverdal, Rijssen, Vriezenveen, Wierden en Haaksbergen), liggend rondom deze dragende steden, waar al sprake is van een goede ontsluiting via het spoor of de (snel)weg. ◦ In het <i>vitale buitengebied</i> wordt gebouwd om de vitaliteit en leefbaarheid in stand te houden. ◦ Deze woningen kwalitatief hoogwaardig in te passen en dit met behoud van de Twentse kwaliteit te doen. • Rijk en regio constateren dat de Twentse economie krachtig is en ruimte biedt voor kwalitatieve en kwantitatieve groei en het vergroten van het regionaal verdienvermogen, en spreken af in te zetten op een groei van circa 62.000 banen tussen 2022 en 2050 (waarvan er inmiddels al circa 12.000 zijn gerealiseerd); • Rijk en regio spreken ook af dat de volgende onderwerpen nog gezamenlijke verdieping vragen: ◦ Hoe deze kwalitatieve en kwantitatieve economische groei te faciliteren en wat daarvoor nodig is ◦ Wat de mobiliteitsgevolgen van deze schaa sprong in de tijd zijn. Hierbij wordt opgemerkt dat de regio daarvoor het initiatief neemt ◦ Hoe de adaptieve groei van woningbouw in de tijd gaat plaatsvinden ◦ De wateropgave i.r.t. de schaa sprong (zowel drinkwater als gevolgen n.a.v. een veranderend klimaat) vanuit stroomgebiedperspectief verder te verdiepen. • Rijk en regio spreken af om randvoorwaarden (o.a. beschikbaarheid van energie, water en voorzieningen) te dimensioneren passend bij de afgesproken

	groei/aantallen en dit met alle betrokken stakeholders verder uit te werken.
Verstedelijkingsstrategie Stedendriehoek (Apeldoorn-Deventer-Zutphen)	<i>Afspraken:</i> • Rijk en regio spreken af het Ontwikkelperspectief (deverstedelijkingsstrategie) richting 2050 voor de regio Stedendriehoek en een aanpak hoe hieraan gezamenlijk meerjarig verder te werken op het BO Leefomgeving 2027 voor te leggen en zijn voornemens deze daar gezamenlijk vast te stellen. • De stedelijke ontwikkeling van Deventer en Apeldoorn, waaronder ook de grootschalige woningbouwlocaties in Apeldoorn (BSK) en Deventer te positioneren als belangrijke dragers voor de stedelijke ontwikkeling van de regio Stedendriehoek en deze op te nemen in de nog verder uit te werken Verstedelijkingsstrategie. • Gezamenlijk doel van de verstedelijkingsopgave is in te zetten op een kwalitatieve groei van de regio: een aantrekkelijke regio voor de toekomst met een stedelijke ontwikkeling van minimaal 48.000 woningen en bijbehorende werkgelegenheid, voorzieningen en meer ruimte voor landschap richting 2050. • De opgaven die hierbij horen zijn: ○ Om te groeien moet de regio Stedendriehoek aantrekkelijk zijn voor mensen van buiten; ○ De grootste opgave voor woon-en werklocaties ligt in de bestaande voorraad; ○ Groeien in balans vraagt om stedelijke innovatiemilieus; ○ Om duurzaam bereikbaar te blijven zijn aantrekkelijkere alternatieven nodig voor de auto; ○ Een toekomstbestendige leefomgeving vraagt om een robuust water- en bodemsysteem met meer ruimte voor groen en blauw; ○ Verduurzaming vraagt om uitbreiding van bedrijventerreinen langs de corridors van water, weg, spoor en energie; ○ Groen moet meegroeien om tegenwicht te bieden aan de toenemende recreatiedruk en voor het versterken van de leefkwaliteit. • Voor de voorkeursvariant verstedelijking in het Ontwikkelperspectief (de verstedelijkingsstrategie) hanteren we de volgende uitgangspunten: ○ meer stedelijkheid in Apeldoorn en Deventer, dat wil zeggen nabijheid wonen en werken vergroten en inzetten op een stedelijke economie (innovatiemilieus); ○ Integrale kwaliteitsopgave spoorzone en IJsselsprong Zutphen en de stadsentree Lochem;

	○ Groen groeit mee in het groene hart tussen Deventer, Zutphen en Apeldoorn in (gemeente Voorst); ○ Kwaliteitsopgave dorpse kernen: gematigde groei passend bij de kwalitatieve behoefte (woningaanbod, banen en voorzieningen) • Deze vier uitgangspunten zijn de basis voor de verdere uitwerking.
Apeldoorn, Hengelo en Enschede	• Mobiliteitspakketten voor de ontsluiting van woningbouw in de vier nationaal grootschalige woningbouwlocaties Alkmaars Kanaal, Apeldoorn BSK, Helmond Centrum+ en Spoorzone Hengelo-Enschede worden betrokken bij de prioritering van het Mobiliteitsfonds. Over het reserveren van een Rijksbijdrage en de samenstelling van definitieve mobiliteitspakketten zal daarmee nog worden besloten. Eventuele bestuurlijke afspraken hierover kunnen op zijn vroegst worden gemaakt in het BO MIRT van november 2026. Het niet tijdig toekennen van deze benodigde middelen heeft mogelijk een (nadelig) effect voor de realisatie van de afgesproken woningen t/m 2034.

Afspraken Landsdeel Zuid	
Provincie Noord-Brabant	<i>Realisatietafel Vrede en Veiligheid</i> • Rijk en regio spreken af om met provincie Noord-Brabant, het ministerie van defensie, het ministerie van BZK/VRO en het ministerie van LNV de relatie tussen laagvliegen en natuurcompensatie als gevolg van laagvliegen een ambtelijke verkenning te starten. • De defensiegroei in Woensdrecht is een goed voorbeeld van een complexe opgave in een grensgebied met België. Rijk en regio spreken af om samen met de interdepartementale werkgroep van het NPRD een botsproef te doen om te bezien welke opgaven complementair zijn en welke elkaar in de weg zitten.
Provincie Limburg	<i>VISTA</i> • Rijk en regio spreken af hier gezamenlijk vorm aan te geven en verkennen de mogelijkheden voor een effectieve en efficiënte samenwerking in de thematiek van VISTA, mede in relatie tot andere interbestuurlijke samenwerkingsverbanden. <i>Defensie</i> • Rijk en regio voeren nader gesprek over inpassing defensieactiviteiten in bestuurlijke overleg dit najaar. • Rijk gaat de ontwikkelingen rondom NAVO basis Brunssum bespreken in Brussel en houdt de provincie en gemeenten hiervan op de hoogte.

NOVEX-gebied Zuid-Limburg	• Rijk en regio verkennen gezamenlijk de mogelijkheden voor een effectievere en efficiëntere samenwerking in de thematiek van NOVEX Zuid-Limburg en in relatie tot andere interbestuurlijke samenwerkingsverbanden. • Rijk en regio verkennen hierbij, in lijn met andere NOVEX-gebieden met een haven- en industriecluster, gezamenlijk hoe 1) enerzijds het NOVEX-gebied inhoudelijk, geografisch en wat betreft governance geoptimaliseerd kan worden ten behoeve van ruimtelijk-economische opgaven in Zuid-Limburg, in elk geval voor Chemelot en bijbehorende satellietlocaties; 2) anderzijds hoe de hoofdpogaven uit het huidige NOVEX-gebied Zuid Limburg goed geborgd kunnen blijven waarbij de integraliteit behouden blijft en 3) hoe en langs welke lijn rijk en regio gezamenlijk kunnen werken aan ruimtelijk-economische structuurversterking en 4) hoe de Rijk-regio samenwerking rond 'initieren' voor Zuid Limburg zoals in de Ontwerp-Nota Ruimte opgenomen concreet vormgegeven kan worden. Rijk en regio beogen over al deze vier punten in eerste kwartaal 2027 een bestuurlijk besluit te nemen en gaan pas daarna over tot formele scopewijzigingen. • Parallel aan deze verkenning en vooruitlopend op definitieve besluitvorming richten Rijk en regio een informele werktafel in om inhoudelijke stappen rondom de ruimtelijk-economische ontwikkeling van Chemelot en satellietlocaties voor te bereiden, in samenhang met onder andere de gebiedsgerichte aanpak Maasbracht-Einighausen. • Rijk en regio nemen kennis van de voortgangsrapportage voor NOVEX-gebied Zuid-Limburg.
NOVEX Zuid-Limburg: Nationale ruimtelijk-economische strategie voor de energie-intensieve haven- en industrieclusters	• Het Rijk werkt aan een nationale ruimtelijk-economische strategie voor de haven- en industrieclusters. Rijk en regio geven hier gezamenlijk uitwerking en uitvoering aan voor het cluster Chemelot. • Voor elk cluster, en dus ook voor Chemelot, gaan Rijk en regio gezamenlijk toewerken naar een (a) strategisch profiel, (b) ruimtelijk handelingsperspectief en (c) bijbehorend instrumentarium. De informatie uit het ontwerpend onderzoek wordt daarin meegenomen. • Het Rijk richt een proces in om, samen met de NOVEX-gebieden, een methodiek te ontwikkelen om de huidige en toekomstige fysieke contouren van de haven- en industrieclusters vast te leggen, met het doel deze beter te beschermen. Inzet is meer eenduidigheid en samenhang in aanpak tussen de verschillende clusters, waarbij wordt voortgebouwd op lopende trajecten in de regio's en waarbij clusters van elkaar kunnen leren. De

	regio-partners van het cluster Chemelot gaan participeren in dit proces. Onderdeel van dit traject is het in kaart brengen wat er regionaal al loopt om de fysieke contouren te borgen, bijvoorbeeld via gemeentelijk of provinciaal omgevingsbeleid. Rijk en regio verkennen vervolgens gezamenlijk mogelijke (aanvullende) acties voor Chemelot. • Rijk en regio bekijken gezamenlijk hoe zij in het cluster Chemelot vervolg geven aan het externe advies over milieucontouren, dat komende tijd in opdracht van het Rijk wordt uitgevoerd, met het doel om te verkennen hoe milieucontouren kunnen bijdragen aan het beschermen en benutten van de ruimte. Inzet is meer eenduidigheid en samenhang in aanpak tussen de clusters, waarbij wordt voortgebouwd op lopende trajecten in de regio's en clusters van elkaar kunnen leren. Onderdeel van dit traject is het in kaart brengen wat er regionaal al loopt om bepaalde milieucontouren te borgen, bijvoorbeeld via gemeentelijk of provinciaal omgevingsbeleid. Rijk en regio verkennen vervolgens gezamenlijk mogelijke (aanvullende) acties voor Chemelot. • Rijk en regio verkennen de mogelijkheid om het cluster Chemelot aan te wijzen als Versnellingsgebied in het kader van de Europese Net Zero Industry Act / Industrial Acceleration Act.
NOVEX-gebied De Peel	<i>Strategische afspraken</i> • Hernieuwde afspraken over de samenwerking in NOVEX De Peel zullen dit najaar 2026 worden vastgelegd in een hernieuwde samenwerkings-overeenkomst (SOK). Kernopgave voor deze samenwerking is om de uitvoering van het 'Zich Ontwikkeland Perspectief' voor De Peel op weg naar 2050 gezamenlijk, in samenhang vanuit de drie pijlers van een Meerkleurige Peel én met een effectieve en gebundelde inzet van acties vorm te geven. • Rijk en regio werken de BOL-Afspraken verder uit in een geactualiseerde 'Regionale Uitvoerings- en Investeringsagenda' (RUIA) die uiterlijk in het eerste kwartaal 2027 in de Stuurgroep NOVEX De Peel wordt vastgesteld. De stand van zaken in de uitvoering van deze geactualiseerde RUIA wordt geagendeerd in het Bestuurlijk Overleg Leefomgeving 2027. De NOVEX-partners hanteren de RUIA - en de tweejaarlijkse actualisaties daarvan - als het centrale instrument voor programmering en prioritering van de uitvoering. • Rijk en regio werken in 2026-2027 een 'Agenda voor een leefbare en ondernemende Peel' uit als nadere

	uitwerking van het Ontwikkelperspectief voor De Peel. De 'Agenda voor een leefbare en ondernemende Peel' bestaat uit een koers en strategie om de sociaal-economische positie te versterken en een pakket van plannen en projecten die - in aansluiting op de specifieke problematiek in De Peel - extra nodig zijn voor versterking van vitale steden, dorpen en omgevingen in De Peel. De agenda wordt uitgewerkt in samenhang met de in de Ontwerp-Nota Ruimte aangekondigde 'VISTAstrategie' en met de verstedelijkingsstrategieën van Limburg (Limburg Centraal) en Noord-Brabant (NOVEX Stedelijk Brabant. Mogelijke financiële afspraken over de uitvoering van deze agenda worden gemaakt in het kader van de meerjarige pakketfinanciering voor De Peel (zie afspraak 5). • Het Ministerie van Defensie werkt haar inpassingsopgave in De Peel verder uit met de provincies Limburg en Noord-Brabant en betrokken gemeenten en waterschappen. Hierbij staat een integrale afweging van belangen centraal. Voor deze uitwerking worden bestaande samenwerkingsverbanden benut en – waar nodig – aanvullende acties georganiseerd, bijvoorbeeld in de vorm van werkateliers. Als de resultaten van deze uitwerking daartoe aanleiding geven, zal het Ontwikkelperspectief De Peel worden aangepast. <i>Financiële afspraken en afspraken over instrumentarium</i> • Rijk en regio werken de voor dit BOL gezamenlijke overeengekomen contouren van een 'Meerjarige pakketfinanciering voor de opgaven in De Peel' verder uit. Rijk en regio spannen zich in voor het beschikbaar stellen van financiële bijdragen ter ondersteuning van de afspraken en ter invulling van deze meerjarige pakketfinanciering. Het bespreken van de voortgang van deze inspanning wordt periodiek geagendeerd in de Stuurgroep NOVEX De Peel. • Rijk en regio ondersteunen de uitvoering van de eerste tranche van tien 'Sleutelprojecten Meerkleurige Peel' voor de thema's gebiedsgericht samenwerken, hoogwaardige land- en tuinbouw, foodtech, circulaire ketens en doelsturing. Deze Sleutelprojecten zijn al in uitvoering of worden uiterlijk in 2026-2027 tot uitvoering gebracht. Ter ondersteuning wordt een gebiedsloket ingericht dat de initiatiefnemers en samenwerkende partners begeleid bij de uitvoering. Ook
--	--

	verkennen Rijk en regio de mogelijkheden voor een nieuwe 'Impulsregeling Streek aan het roer' om kleinere, publieke, private of maatschappelijke initiatieven die tijdens de uitvoering spontaan ontstaan, te ondersteunen. Mogelijke financiële afspraken over de ondersteuning van de uitvoering van deze eerste tranche Sleutelprojecten en een eventuele nieuwe impulsregeling worden gemaakt in het kader van de meerjarige pakketfinanciering voor De Peel (zie afspraak 5). • Rijk en regio werken gezamenlijk aan een plan voor de ontwikkeling van een 'FieldLab/Werkplaats De Peel' voortbouwend op de eerste ideeën over 'fieldlabs' in het Coalitieakkoord van het kabinet. Afronding en vaststelling van dit plan zijn voorzien in het voorjaar van 2027. Doel van het 'FieldLab De Peel' is het creëren én benutten van meer experimenteerruimte voor de drie pijlers van een Meerkleurige Peel: natuurlijk, ondernemend en leefbaar. De inhoudelijke basis onder een FieldLab/Werkplaats De Peel wordt onder andere gelegd door de koers en strategie voor een leefbare en ondernemende Peel (zie afspraak 3). • Rijk en regio werken een afgestemde, actieve grondstrategie uit om het Ontwikkelperspectief voor De Peel voor de drie pijlers van een Meerkleurige Peel te kunnen realiseren. Prioriteit wordt gegeven aan het ondersteunen van de extensivering van het (landbouwkundig) grondgebruik in de gebieden rondom Natura2000-gebieden, in afwachting van de ontwikkelingen in het Rijksbeleid.
NOVEX-gebied Stedelijk Brabant	• De NOVEX-partners werken de komende periode aan de uitwerking van de investeringsagenda voor de NOVEX Stedelijk Brabant, als vervolg en verdieping op de Brabantbrede en regio specifieke uitvoerings- en werkagenda. Brabant Bouwt vormt mede input hiervoor, evenals de Multimodale Mobiliteitsprogramma's van de stedelijke regio's en de Multimodale Agenda van SmartwayZ. Inzet van partijen is om op basis van de regionale investeringsagenda te komen tot een beperkt aantal sleutelprojecten. Het doel is om tot een breed gedragen, integraal afgestemde en uitvoerbare investeringsagenda te komen.
Limburg Centraal	• Rijk en regio stemmen in met de gezamenlijk opgestelde "Verstedelijkingsstrategie Limburg Centraal" als belangrijke bouwsteen voor de verstedelijkingskoers voor het netwerk van de zes Limburgse steden met een IC-station in een nationale en internationale context.

	• Rijk en regio continueren hun samenwerking aan verstedelijking Limburg Centraal en doen dit aan de hand van het "Plan van Aanpak 2.0". Daarmee werken ze samen verder aan onder meer een Verstedelijkingsagenda, een Instrumentenkoffer en een passende governance waarmee partijen stapsgewijs tot uitvoering kunnen komen. Bij uitwerking van deze governance, kijken partijen eveneens naar een effectieve en efficiënte samenhang met andere Rijk-regio samenwerkingen in Limburg. • De op te stellen verstedelijkingsagenda bouwt voort op de strategie en sluit aan bij de VISTA-aanpak volgend uit de Nota Ruimte. Op basis van wenselijkheid en haalbaarheid zal bezien worden welke maatregelen en interventies uit de strategie nader uitgewerkt kunnen worden in het kader van deze verstedelijkingsagenda. Rijk en regio spreken af om de resultaten uit het nog lopende verdiepingsonderzoek op economie te laten landen. Dit geldt ook voor de door het Rijk aangewezen of nog aan te wijzen typen woningbouwlocaties. • Voor de zes stationsgebieden in Limburg Centraal verkennen Rijk en regio in het onderzoek naar de governance de concrete inzet van instrumenten uit de opgestelde instrumentenkoffer, gericht op versnelling van realisatie van de verstedelijkingsopgave.
Moerdijk	• Rijk, provincie en de gemeente Moerdijk hebben afgesproken dat het haven- en industriecluster Moerdijk wordt gepositioneerd als een strategisch nationaal en internationaal knooppunt met een profiel gericht op groene chemie en circulaire ketens, kritieke grondstoffen en metalen, versterking huidige en opkomende waardeketens en grootschalige energie infrastructuur. Deze afspraken zijn leidend in de verdere uitwerking van de nationaal ruimtelijk-economische strategie voor de haven- en industrieclusters. Verdere uitwerking en vaststelling van dit profiel voor Moerdijk vindt plaats als onderdeel van het integrale ontwikkelvraagstuk in de Powerportregio Moerdijk. In de uitwerking wordt, net als voor de overige clusters, ook gekeken naar het vastleggen van de fysieke- en milieucontouren voor het haven- en industriecluster als invulling van een toekomstvast borging van gemaakte afspraken rond uitbreiding en mogelijke beleidsopties voor herstructurering. Vervolgsafspraken over de uitwerking en vaststelling hiervan worden gemaakt in stuurgroepen en bestuurlijke overleggen binnen het Powerport traject.

Woningbouw en mobiliteit	<i>Mobiliteitsmaatregelen Helmond Centrum+</i> • Mobiliteitspakketten voor de ontsluiting van woningbouw in de vier nationaal grootschalige woningbouwlocaties Alkmaars Kanaal, Apeldoorn BSK, Helmond Centrum+ en Spoorzone Hengelo-Enschede worden betrokken bij de prioritering van het Mobiliteitsfonds. Over het reserveren van een Rijksbijdrage en de samenstelling van definitieve mobiliteitspakketten zal daarmee nog worden besloten. Eventuele bestuurlijke afspraken hierover kunnen op zijn vroegst worden gemaakt in het BO MIRT van november 2026. Het niet tijdig toekennen van deze benodigde middelen heeft mogelijk een (nadelig) effect voor de realisatie van de afgesproken woningen t/m 2034.
Grootschalige woningbouwprojecten	• Bij de prioritering grootschalig zijn een aantal woningbouwprojecten op dit moment niet geselecteerd. Deze staan wel in de steigers om te ontwikkelen. Rijk en regio spreken af om gezamenlijk te identificeren welke woningbouwprojecten dit zijn en onderzoeken gezamenlijk wat ervoor nodig is om deze woningbouwprojecten verder in ontwikkeling te brengen.
Brainportregio	<i>Voortgang Beethoven Wonen</i> • Rijk en Regio nemen kennis van de evaluatie en 'Voortgangsrapportage Beethoven Wonen 2026', vastgesteld in de Stuurgroep Woondeal Zuidoost-Brabant op 1 juli 2026. <i>Voorzieningen in de Brainport</i> • Rijk en Regio maken bij het BO Brainport van 12 oktober afspraken over de brede voorzieningenaanpak voor de Brainport. Het BOL neemt kennis van de stand van zaken.

Afspraken Landsdeel Zuidwest	
NOVEX Provincies, Zuid-Holland	<i>Afspraken bij onderwerp 2 VISTA</i> • Rijk en provincie gaan samen met andere gebiedspartners aan de slag om de voor Zuid-Holland relevante strategieën uit het VISTA-model uit te werken. Hierbij onderschrijven we de inzet op een regionaal gedifferentieerde ruimtelijke ontwikkelstrategie met de transformatieopgave van het bestaande ruimtelijk-economisch systeem als basis voor de samenwerking. Passend bij de ruimtelijke kenmerken van de Zuid-Hollandse regio's en de ambities en beleidskaders van

	de provincie Zuid-Holland zijn dit de 'T' van Transformatie in het stedelijk gebieden en de 'V' van Versterken in de landelijke gebieden. • Rijk en provincie onderkennen dat beide gebieden niet los van elkaar gezien kunnen worden omdat er gezamenlijke randvoorwaarden en wisselwerkingen zijn. Dit betekent dat we als onderdeel van de 'T' ook de voor het stedelijk gebied relevante landelijke opgaven meenemen, denk daarbij aan o.a. aan (drink)water, energie, natuurontwikkeling en klimaatadaptatie. Als onderdeel van de 'V' betekent dit dat we naast onderwerpen als landbouw, voedsel, circulariteit, stikstof, natuurherstel en energietransitie ook de wisselwerking met verstedelijkingsvraagstukken en de ruimtelijk-economische ontwikkeling van het stedelijke gebied in acht nemen. • Rijk en provincie onderkennen dat een gezamenlijke inzet voor de 'T' en de 'V' nodig is, maar dat de specifieke inzet en aanpak verschilt. Voor de 'T' zetten Rijk en provincie nu in op een intensieve samenwerking en kwartiermakersfase met andere betrokken regiopartners. • Voor de 'V' is het wenselijk een vergelijkbare aanpak te ontwikkelen waarbij eerder geleverde inspanningen (onderzoeken, netwerken) van Rijk en regio zullen worden betrokken. • Rijk en provincie richten samen met de betrokken lokale overheden voor de 'T' een werkplaats in waarin we, in een horizontale samenwerking met andere gebiedspartners, op basis van kennis en expertise lange termijn vraagstukken uitwerken en ruimtelijke ontwikkelmogelijkheden onderzoeken. • Gelet op de samenhang tussen de opgaven van de 'T' en de 'V', verkennen Rijk en provincie in 2027 de mogelijkheden om de gezamenlijke inzet voor de 'V' optimaal te koppelen aan de werkplaats voor de 'T'. • Rijk en provincie stellen een passage op die beschrijft hoe we gezamenlijk invulling gaan geven aan het uitwerken van de transformatiestrategie achter de 'T' van VISTA en de samenhang met de 'V' en kan worden opgenomen in de Uitvoeringsstrategie Nota Ruimte. • Rijk en provincie spreken af om een eerste gezamenlijk beeld van de ruimtelijke ontwikkel- en transformatiemogelijkheden op pragmatische wijze te laten landen in het verdere cyclische proces van beleidsafstemming, o.a. het Ruimtelijk Arrangement en de NOVEX-gebieden.
--	--

	<i>Afspraken bij de onderwerpen 6 en 7 verbinding fysiek en sociaal; Brede Welvaart en Gezonde Leefomgeving</i> • Rijk en provincie verkennen hoe de verbinding kan worden gemaakt tussen fysiek en sociaal. Daarbij maken we gebruik van lopende programma's o.a. op het gebied van onderwijs, zorg, leefbaarheid, veiligheid en voorzieningen. • Binnen die lopende programma's kunnen op basis van een gezamenlijke beleids- en investeringslogica (bestaande en eventueel nieuwe) middelen vanuit verschillende departementen gebundeld ingezet worden, waarmee de impact en samenhang groter is dan vanuit de afzonderlijke stromen. • Dit geven we vorm aan de hand van concrete regionale initiatieven (pilots) die aansluiten op de door het Rijk geformuleerde inzet om te komen tot gezamenlijke strategische agenda's tussen Rijk en regio's om gericht 'kansen te pakken'. • Rijk provincie en GGD'en spreken gezamenlijk af om een drietal prioritaire gebieden te benoemen waar de opgaven voor leefbaarheid en gezondheid het grootst zijn. Voor deze gebieden wordt een aanpak voorgesteld, geïnspireerd op het principe van Gezond Ontwerpen, waarin sociale, ruimtelijke en leefbaarheidsvraagstukken (waaronder het bijbouwen van woningen, realiseren van voldoende groen, werkplekken en voorzieningen) in samenhang worden opgepakt. • Voor deze drie gebieden spreken Rijk en provincie Zuid-Holland af om eigen instrumentarium (in de breedste betekenis) in te zetten om concrete stappen te kunnen zetten. • Bij de selectie van de drie prioritaire gebieden moet sprake zijn van (langjarige) betrokkenheid van meerdere departementen, concrete ambities bij het betreffende gemeentebestuur en beschikbaarheid van (afgeronde) onderzoeken en verkenningen. • Rijk en provincie Zuid-Holland spreken af om de uitkomsten van de aanpak in deze drie gebieden, op concrete casuïstiek in de praktijk te brengen in één of meerdere kwetsbare gebieden in overleg met onder andere de NPLV- en/of New Towns-gemeenten. <i>Afspraken</i> • Rijk en provincie Zuid-Holland stellen het Addendum bij het Ruimtelijk Arrangement 2025 vast.
--	--

	Rijk en provincie Zuid-Holland publiceren het Ruimtelijk Arrangement 2025, actualisatie 2026. Hiermee wordt het vorig jaar vastgestelde RA 2025 vervangen door een op onderdelen geactualiseerde versie.
NOVEX-provincies, Zeeland	<i>Afspraken</i> - In te stemmen met de Voortgangsmonitor juli 2026. - Voor de uitvoering van de defensieopgave in Zeeland nemen we kennis van het volgende: - In het NPRD is in Zeeland een nieuwe laagvlieggebied aangewezen. In deze fase zijn door het kabinet in het NPRD de laagvlieggebieden aangewezen en is een eerste duiding gegeven van het planologisch regime dat binnen deze gebieden zal gelden. Bij de verdere uitwerking van dit regime naar regelgeving zullen de betreffende provincies en gemeenten worden betrokken, zoals in de Nota van Antwoord en het bestuurlijk overleg van november jl. aangegeven. Op dit moment is nog niet aan te geven wanneer dit geregeld is. Het tijdspad hangt mede af van de startstrategie die door Defensie wordt uitgewerkt en van het wetgevingstraject dat moet worden doorlopen voor de planologisch/juridische borging. - De inzet van dit planologisch regime is dat bestaande plannen geen hinder ondervinden en dat we geen nieuwe plannen onmogelijk willen maken, maar de bruikbaarheid van het gebied voor laagvliegen wel willen behouden. Het vast te stellen regime moet juist voorkomen dat we tegenover elkaar komen te staan door tijdig met elkaar in gesprek te gaan bij ontwikkelingen die naar verwachting substantiële impact hebben op de mogelijkheden voor laagvliegen, en te zoeken naar maatwerkoplossingen. Dit betekent bijvoorbeeld dat versnippering van een laagvlieggebied zoveel mogelijk wordt voorkomen en dat overlast niet onevenredig op een bepaald gebied wordt afgewenteld. Naast de uitwerking van het planologisch beschermingsregime, zal ook de vergunbaarheid i.r.t. natuurbescherming impact hebben op het kunnen benutten van het laagvlieggebied. Ook zullen Defensie, provincie Zeeland en betrokken gemeenten nadere afspraken maken over het gebruik van het oefengebied (periodes, tijden, routes) en de interactie en communicatie met de omgeving zodat partijen – zover dat mogelijk is – niet verrast worden door een oefening en er duidelijkheid is over de bescherming van o.a. het stiltegebied en natuur.

	○ Daarnaast blijven Defensie en de provincie in gesprek over eventuele aanvullende kansen/ruimtebehoefte i.r.t. Defensie en mogelijk koppelkansen op het gebied van infrastructuur, onderwijs en kennisinstellingen, werkgelegenheid en versterking van de economie. • Daarom is het voorstel in te stemmen met de volgende afspraken: ○ 16. Defensie stelt in overleg met de regio een planologisch beschermingsregime voor laagvlieggebieden op en betreft regio's bij het vervolgproces. ○ 16a. Defensie en regio maken afspraken over het gebruik van oefengebieden en interactie en communicatie met de omgeving. ○ 16b. Rijk en regio blijven in gesprek over aanvullende kansen en ruimtebehoefte in relatie tot defensie en mogelijke koppelkansen op het gebied van infrastructuur, onderwijs en kennisinstellingen, werkgelegenheid en versterking van de economie. • Instemmen met de actualisatie van het Ruimtelijk Arrangement Zeeland door het toevoegen van deze afspraak 16.
Zeeland 2050	<i>Afspraken</i> • De Strategische Agenda Zeeland 2050 te bekrachtigen ○ Rijk en regio bekrachtigen de Strategische Agenda Zeeland 2050 gezamenlijk als langjarig kader voor hun samenwerking en verbinden zich aan de verdere uitwerking en uitvoering van afspraken die op hen van toepassing zijn. Het Rijk en de regio werken daarbij samen vanuit gedeelde nationale (Nota Ruimte) en regionale belangen. ○ Het Rijk ziet de agenda als een gezamenlijke basis, passend bij het tempo waarin aan Rijkszijde besluiten worden genomen over nationale vraagstukken en deelonderwerpen. De Strategische Agenda vormt de Zeeuwse invulling van de passage in het regeerakkoord over strategische regionale agenda's en is een gezamenlijk vertrekpunt voor de verdere uitwerking van de ambities. ○ De bekrachtiging is onder voorbehoud van besluitvorming door Provinciale Staten en voor het Rijk onder voorbehoud van instemming door de Ministerraad. • De deelagenda's verder uit te werken en een Investeringsstrategie Zeeland 2050 op te stellen ○ Rijk en regio werken gezamenlijk aan de verdere inhoudelijke uitwerking van de elf deelagenda's en stellen een Investeringsstrategie Zeeland 2050 op.

	Daarin concretiseren zij per agenda en (sleutel)project wat nodig is voor de uitvoering en hoe bestaande budgetten, instrumenten en publieke en private inzet maximaal en in samenhang kunnen worden benut. ○ De Investeringsagenda brengt in ieder geval in beeld hoe reguliere, al gereserveerde budgetten kunnen worden ingezet voor de doelen uit de Strategische Agenda, in samenhang met lopende Rijk-regiotrajecten in Zeeland. Ook wordt inzichtelijk gemaakt hoe het combineren van sectorale budgetten, van Rijks- en regiobudgetten en Europese budgetten kan leiden tot meer maatschappelijke impact dan wanneer deze afzonderlijk worden ingezet. ○ Ook wordt zichtbaar gemaakt waar aanvullende inzet nodig is en hoe Rijks-, regionale en sectorale inzet elkaar kunnen versterken. Rijk en regio streven ernaar de Investeringsstrategie in het eerste kwartaal van 2027 ter besluitvorming voor te leggen. • De samenwerking voor de uitvoeringsfase verder in te richten ○ Rijk en regio bouwen voort op de bestaande samenwerking en werken gezamenlijk uit hoe de uitvoering, monitoring en periodieke bijstelling van de Strategische Agenda Zeeland 2050 worden georganiseerd in de komende periode en voor de uitvoeringsfase. ○ Bij de verdere inrichting van de samenwerking maken Rijk en regio nadere keuzes over de aansturing en organisatie. Uitgangspunten zijn gezamenlijk eigenaarschap, heldere verantwoordelijkheden, voldoende mandaat en zo min mogelijk bestuurlijke en ambtelijke drukte. ○ Rijk en regio zetten gezamenlijk een programmadirecteur in om de samenwerking en de verdere uitwerking van de Strategische Agenda Zeeland 2050 kracht bij te zetten.
NOVEX-gebied Zuidelijke Randstad	<i>Afspraken</i> • Rijk en regio bepalen welke investeringen en inzet nu al beschikbaar zijn om 'groenblauwe' programma's en projecten te realiseren en beheren waarmee we als partners een begin maken met de realisatie van de programmalijn Gezonde en Klimaatadaptatieve Delta. Daarnaast werken we gezamenlijk een passende financieringsstrategie uit. Onderdeel daarvan zijn de mogelijke inzet van een provinciale subsidieregeling voor de realisatie van het groenblauw netwerk

	(Investeringsagenda Zuid-Holland) en middelen vanuit het Rijk en de Europese Unie. Verder gaat het om de inzet van middelen die de regionale partners beschikbaar hebben of gaan stellen voor realisatie van het Landschapspark Albert Cuyp (Dordtse), Groen-Blauw Verbindt (Leidse), R'damse Groenagenda 2050, en – vanuit de Haagse regio – de projecten Van Zee tot Zweth en Groene koppelkansen Spoorverdubbeling Delft-Schiedam. • Rijk en regio committeren zich aan het maken van een Regionale investeringsagenda waarbinnen we de programma's en projecten opnemen die significant bijdragen aan de realisatie van de hoofdoopgaven uit het ontwikkelperspectief NOVEX Zuidelijke Randstad. De RIA1.0 onderschrijven we op het BOL'27.
NOVEX-gebied Schiphol	• Rijk en regio spreken af om conform de afgesloten bestuursovereenkomst van 10 oktober 2022 de luchtzijdige- en landzijdige ontwikkelingen en de governance in samenhang in beeld brengen, te analyseren en te beoordelen. • De provincie Zuid-Holland en de gemeente Amsterdam (via de BRS) nemen vanaf september op directeursniveau deel aan de vergaderingen van de stuurgroep NOVEX Schipholregio (en worden vertegenwoordigd in het programmteam, voor de provincie Zuid-Holland is dit al een feit).
NOVEX-gebied Rotterdamse Haven, RIA	• Rijk en regio stellen de RIA 1.0 voor de Rotterdamse haven vast en werken met de NOVEX-partners aan drie vervolgstappen om de RIA te kunnen gaan benutten voor investeringskeuzes. Stappen die voortvloeien uit de gezamenlijke conclusies zoals deze zijn opgenomen in RIA 1.0. Dit betreft: • Het aanbrengen van een prioriteringslag; Een prioritering in tijd en een prioritering in projecten die randvoorwaardelijk zijn voor andere investeringen en in projecten die op zichzelf (kunnen) staan. • Het aanbrengen van een financiële confrontatie per opgave waarmee helder wordt waar de restopgave ligt (= gekwantificeerde opgave – beschikbare budgetten). • En als derde; actieve afstemming met aanpalende trajecten en processen, zoals NOVEX Zuidelijke Randstad en de Verkenning RILO. • Rijk en regio onderschrijven dat er gerichte beleidsmaatregelen en (publieke en private) investeringen nodig zijn om essentiële randvoorwaarden op orde te brengen en om het industriële cluster toekomstbestendig te maken, inclusief forse investeringen in de regio om een krachtige, toekomstbestendige metropoolregio in goede balans met

	de leefomgeving te bereiken, welke ook randvoorwaardelijk voor een toekomstbestendig haven-industrieel cluster. • De partners in de NOVEX-samenwerking hebben met de RIA 1.0 een eerste ordenende en besluit-voorbereidend investeringskader ontwikkeld voor de transitie van de Rotterdamse haven, krachtige regio en balans leefomgeving richting 2050. • Gezien de urgentie van de opgaven zetten Rijk en regio zich gezamenlijk in om vaart te houden in het uitwerkingstempo naar gerichte impact voor haven en omgeving. Daarvoor hanteren we de vervolgaanpak van de RIA zoals deze in de NOVEX samenwerking aanvullend op de RIA 1.0 is opgesteld.
NOVEX-gebied Rotterdamse Haven, Uitwerking en uitvoering nationale ruimtelijk-economische strategie voor energie-intensieve haven- en industrieclusters	• Het Rijk werkt aan een nationale ruimtelijk-economische strategie voor de haven- en industrieclusters. Rijk en regio geven hier gezamenlijk uitwerking en uitvoering aan in de bestaande NOVEX-samenwerking. Inzet is meer eenduidigheid en samenhang in de aanpak tussen de haven- en industriële NOVEX-gebieden met ruimte om van elkaar te leren. • Voor elk cluster, en dus ook voor de Rotterdamse Haven, gaan Rijk en regio gezamenlijk toewerken naar een (a) strategisch profiel, (b) ruimtelijk handelingsperspectief en (c) bijbehorend instrumentarium. Daartoe wordt aangesloten bij bestaande trajecten in dit NOVEX-gebied, zoals het werkpakket Klimaatneutraal en Circulair en de 'verkenning ruimtegebrek haven & impuls leefomgeving'. De informatie uit het ontwerpend onderzoek wordt daarin meegenomen. • Het Rijk richt een proces in om, samen met de (publieke) partners in de NOVEX-gebieden, een methodiek te ontwikkelen om de huidige en toekomstige fysieke en milieucontouren van haven- en industrieclusters vast te leggen, met het doel deze zowel ten behoeve van verbeterde bescherming van de clusters zelf als van haar leefomgeving daaromheen. Onderdeel van dit traject is in kaart brengen wat er landelijk en regionaal al loopt om de contouren te borgen, bijvoorbeeld via gemeentelijk, provinciaal of nationaal omgevingsbeleid. Rijk en regio verkennen vervolgens gezamenlijk mogelijke (aanvullende) acties voor de Rotterdamse Haven en haar omgeving. Ook bekijken Rijk en regio gezamenlijk hoe zij in de Rotterdamse Haven vervolg geven aan het externe advies over milieucontouren, dat komende tijd in opdracht van het Rijk wordt uitgevoerd, met het doel om te verkennen hoe milieucontouren kunnen bijdragen aan het beter beschermen en benutten van de ruimte.

	Hierbij wordt betrokken, en wordt recht gedaan aan, welke acties er in de Rotterdamse Haven al lopen op dit gebied. • Rijk en regio verkennen de mogelijkheid om (delen van) de Rotterdamse Haven aan te wijzen als Versnellingsgebied in het kader van de Europese NZIA/IAA.
NOVEX-gebied North Sea Port District, Uitwerking en uitvoering nationale ruimtelijk-economische strategie voor energie-intensieve haven- en industrieclusters	• Het Rijk werkt aan een nationale ruimtelijk-economische strategie voor de haven- en industrieclusters. De uitwerking en implementatie hiervan doen zij samen met de NOVEX-gebieden, in Zeeland via NOVEX North Sea Port District maar ook in aansluiting op de Strategische Agenda Zeeland 2050. • Voor elk cluster, en dus ook voor NSPD, gaan Rijk en regio gezamenlijk toewerken naar een (a) strategisch profiel, (b) ruimtelijk handelingsperspectief en (c) bijbehorend instrumentarium. De informatie uit het ontwerpend onderzoek worden daarin meegenomen. We verkennen in hoeverre dit mee kan lopen in bestaande trajecten, zoals de geplande herijking van de Uitvoerings- en investeringsagenda van NSPD. Dit zal ook het strategisch kader bieden voor de invulling van meer concrete trajecten zoals de mogelijke ruimtelijke ontwikkeling van de zeehaven en industrie in de Kanaalzone in de gemeente Terneuzen. • Rijk (w.o. EZK, VRO en I&W) en regio (Provincie Zeeland, gemeente Terneuzen en North Sea Port) geven de opdracht om het initiatief in de Kanaalzone Terneuzen te vertalen naar een gezamenlijke voorverkenning waarin het verzoek is om als partners actief deel te nemen aan het onderbouwen van kansen, nut en noodzaak en bijbehorende voorwaarden voor een ruimtelijke ontwikkeling van de zeehaven- en industrie in de Kanaalzone in de gemeente Terneuzen. Concreet gaat het om het participeren in de bestaande overlegstructuren met als doel een verdere uitwerking van de plannen. Evenals de gemeente Terneuzen, Provincie Zeeland en North Sea Port in de huidige situatie brengt het Rijk haar belangen en deskundigheid in en verkent actief de inzet van instrumenten. De rollen en verantwoordelijkheden in de voorverkenning van samenwerkende partijen worden in gezamenlijkheid verder bepaald t.b.v. het vervolgproces. • Rijk en regio werken gezamenlijk aan de doorontwikkeling van de samenwerking met Vlaanderen en brengen tegelijkertijd de organisatie van de Nederlandse kant van het NOVEX-gebied meer in lijn brengen met de andere NOVEX-gebieden, in samenhang met de Strategische Agenda Zeeland 2050. De

	geografische en bestuurlijke afbakening van NOVEX North Sea Port District verschilt van die van het industriecoluster Zeeland-West-Brabant. Komende tijd verkennen Rijk en regio gezamenlijk of en hoe de governance-structuren van deze trajecten beter op elkaar te laten aansluiten ten behoeve van een effectieve samenwerking. • Rijk richt een proces in om, samen met de NOVEX-gebieden, een methodiek te ontwikkelen om de huidige en toekomstige fysieke contouren van het haven- en industriecolusters vast te leggen, met het doel deze beter te beschermen. In de uitwerking wordt meegewogen hoe deze methode zich verhoudt tot mogelijke uitbreidingen of transformaties; de besluitvorming over daadwerkelijke uitbreidingen of transformaties, inclusief zorgvuldige ruimtelijke belangenafweging die hierbij hoort, is geen onderdeel van deze opdracht, maar loopt via de geëigende procedures. Inzet is meer eenduidigheid en samenhang in aanpak tussen de verschillende NOVEX-gebieden. De regio-partners NOVEX NSPD participeren in dit proces. Onderdeel van dit traject is het in kaart brengen wat er regionaal al loopt om de fysieke contouren te borgen, bijvoorbeeld via gemeentelijk of provinciaal omgevingsbeleid. Rijk en regio verkennen vervolgens gezamenlijk mogelijke (aanvullende) acties. • Rijk en regio bekijken gezamenlijk hoe zij in North Sea Port District vervolg geven aan het externe advies over milieucontouren, dat komende tijd in opdracht van het Rijk wordt uitgevoerd, met het doel te verkennen hoe milieucontouren kunnen bijdragen aan het beter beschermen en benutten van de ruimte, t.b.v. zowel de ontwikkelmogelijkheden in het cluster als de leefomgevingskwaliteit in de bredere omgeving. Inzet is meer eenduidigheid en samenhang in aanpak tussen de NOVEX-gebieden, waarbij wordt voortgebouwd op lopende trajecten in de regio's en clusters van elkaar kunnen leren. Onderdeel van dit traject is het in kaart brengen wat er regionaal al loopt om bepaalde milieucontouren te borgen, bijvoorbeeld via gemeentelijk of provinciaal omgevingsbeleid. Rijk en regio verkennen vervolgens gezamenlijk mogelijke (aanvullende) acties voor North Sea Port District. • Rijk en regio verkennen de mogelijkheid om (delen van) het North Sea Port District aan te wijzen als Versnellingsgebied in het kader van de Europese NZIA/IAA. • De Governance nota NSPD zoals besproken op het bestuurlijk overleg NSPD van 3 maart jl. wordt voor
--	--

	kennisgeving aangenomen. De daarin voorgestelde NSPD Tafel richt zich op de internationale afstemming van de Nederlandse rijksoverheid, provincie Zeeland, de gemeenten Vlissingen, Terneuzen en Borsele met het Gewest Vlaanderen, provincie Oost-Vlaanderen, de Vlaamse gemeenten Stad Gent, Evergem en Zelzate en met het havenbedrijf North Sea Port (NSP). De NSPD Tafel voorziet in tussentijds bestuurlijk overleg specifiek voor NSPD aanvullend op de tweejaarlijkse frequentie van de Nederlands – Vlaamse top. Voor het NOVEX gebied NSPD blijven, eender als bij de overige NOVEX gebieden, de bestuurlijke overleggen van BO Leefomgeving en BO MIRT leidend. • De voorbereidingen van de investeringsagenda (RIA) alsook een actualisering van de Uitvoeringsagenda NSPD zijn vanaf medio 2026 door het Gebiedsbureau in gang gezet.
Woningbouw en Mobiliteit, Effect Rendementseisen op toekenning WoKT in Noord-Nederland en Zeeland	• Rijk (IenW) en de regio's Noord en provincie Zeeland stellen het eindrapport Effectstudie Rendementseis WoKT vast, en spreken hun waardering uit voor de studie en het gezamenlijk doorlopen proces tot totstandkoming. Belangrijkste gezamenlijke conclusies zijn: ◦ De generieke rendementseis heeft ertoe geleid dat binnenstedelijke gebieden in stedelijke gemeenten het merendeel van WoKT subsidie toegekend hebben gekregen door een gunstiger rendement. Bij de betrokken provincies komen grote binnenstedelijke woningbouw-projecten in stedelijk gebied doorgaans minder vaak voor. De generieke criteria maken het daardoor lastiger om een succesvolle WoKT-aanvraag te doen en houden onvoldoende rekening met regionale verschillen. ◦ Naast de rendementseisen, hebben de in het onderzoek betrokken gemeenten ook onderdelen van het proces (o.a. de timing van de aanvraag, de verwachtingen vooraf, communicatie en praktische uitwerking van aanvragen) als belemmerend ervaren voor het kunnen indienen van een kansrijke aanvraag. • Aanvullende constatering van de regio die ook in het rapport staan, zijn: ◦ De prioritering op rendement heeft invloed gehad op het aantal succesvolle WoKT-aanvragen in Fryslân, Drenthe, Groningen en Zeeland. ◦ De relatief hogere gevraagde rijksbijdrage per woning ('het rendement') in de betrokken provincie wordt, naast meer buiten- en niet-stedelijke

	projecten, verklaard doordat de betrokken provincies doorgaans een lagere residuele waarde voor woningbouw hebben. Daarbij komt dat de betrokken provincies een aanzienlijke woningbouwopgave hebben, vergelijkbaar met andere provincies, maar dat de opgave in absolute zin kleiner is. Dit uit zich in onder andere in kleinere woningbouwprojecten. • Rijk (IenW) treedt bij de toekomstige regelingen gericht op woningbouw en mobiliteit (WoMo) vroegtijdig met de verschillende regio's in gesprek. Bij de vormgeving van nieuwe regelingen worden de gezamenlijke conclusies en geleerde lessen toegepast en wordt e.e.a. bij afwijking hiervan gemotiveerd en besproken. Hierbij geldt een omgekeerde bewijslast. • Besluitvorming over investeringsbeleid en eventuele toekenning van rijksmiddelen blijft de verantwoordelijkheid van het kabinet. • Rijk (IenW) zal het onderzoek onder de aandacht brengen van andere departementen.
NOVEX-gebied Groene Hart	• Rijk en regionale partijen spreken af zich in te spannen om de Regionale Investeringsagenda (RIA) voor het NOVEX-gebied Groene Hart met de hierin opgenomen sleutelprojecten mogelijk te maken en te realiseren.

Afspraken Landsdeel Noordwest	
Deltaprogramma deelgebied Centraal Holland	• Rijk en regio blijven werken aan de aanpak wateroverlast op het Centraal Holland schaalniveau – gebiedsbreed ruimtebeslag en impact afwegend én de afzonderlijke watersystemen overstijgend. En ten behoeve hiervan in de komende periode: ○ Bij het Rijk onder de aandacht te blijven brengen dat het vernieuwen van gemaal IJmuiden met een capaciteit van 410 m³/s de eerste prioriteit is om te komen tot een acceptabeler risiconiveau in het hier en nu (basis op orde). ○ Werkt Centraal Holland - om ook in de toekomst te kunnen spreken van een acceptabel risiconiveau - aan: - Een afwegingssysteem voor het reserveren en realiseren van ruimte voor water in stedelijke en landelijke polders, aangezien dit een waardevolle maatregel is om de schade te beperken. Daarnaast wordt gewerkt aan een instrument voor de juridisch planologische borging hiervan.

	- Het in beeld brengen van de doelmatigheid van noodoverloopgebieden, ruimtelijke (on)mogelijkheden en koppelkansen samen met de inliggende gemeenten. Dit om uitspraken te kunnen doen over het potentieel bestemmen van één of meer noodoverloopgebieden. En tot die tijd voor een bepaalde periode zoekgebieden voor noodoverlopen in de POVI's en de Nota Ruimte aan te wijzen. - Verkend wordt om op termijn extra pompcapaciteit in het watersysteem toe te voegen in het gebied. Ofwel extra in IJmuiden of op een back-up locatie tussen het Amsterdam-Rijnkanaal en Markermeer. Toevoeging van dergelijke capaciteit beoogt een betere bescherming en weerbaarheid van het gebied tegen wateroverlast. • En in dat kader: ○ Consent te bereiken over het meest kansrijke pakket aan maatregelen, zowel in het hoofdwatersysteem, het regionale watersysteem als ruimtelijk (in polders en stedelijk gebied), met bijbehorende risicokeuze; ○ Te onderzoeken op welke wijze bekostiging mogelijk is; ○ En dit in het BOL van 2027 neer te leggen.
Provincie Utrecht, Ruimtelijk-economische investerings-agenda (REIA) voor de Utrechtse gezondheids-metropool	Rijk en regio (MRU) spreken af om: • Met bedrijven, overheden en kennisinstellingen samen te werken aan de uitvoering van de REIA door middel van onderstaande vier strategische lijnen en hier jaarlijks via een bestuurlijk overleg met EZK de voortgang te monitoren: ○ versnelling van innovatie en valorisatie (meer). ○ snellere opschaling van veelbelovende technologie binnen de economische ecosystemen (sneller). ○ het borgen van een toekomstbestendig vestigingsklimaat (verder). ○ en het versterken van onderlinge samenwerking (samen). • Beschikbare financiële middelen zo mogelijk gebundeld in te zetten op de investeringsklare voorstellen in de REIA voor 'Rode Biotech', 'MedTech', 'Slimme Energiesystemen' en 'PFAS Verwijdering'. • De REIA te benutten om benodigde ruimtelijk-economische randvoorwaarden voor hoogwaardige economische ontwikkeling sterker te verbinden met de structurerende maatregelen voor het NOVEX-gebied Utrecht-Amersfoort zoals vermeld in de

	Uitvoeringsagenda en Regionale Investeringsagenda en hier binnen het programma U Ned verder vorm aan te geven. • Richting het BOL Noordwest 2027 samen te werken aan een aanpak voor het Earth Valley Ecosysteem om de potentie van het ecosysteem in de toekomst beter te benutten.
Provincie Noord-Holland	Rijk en provincie Noord-Holland spreken af om: • Gezamenlijk op te trekken in de verdere uitwerking van het Ontwikkelperspectief Noord-Holland Noord, met als doel onderschrijving door de samenwerkende regionale partijen in het eerste kwartaal van 2027. • In deze uitwerking prioriteit te geven aan vier gebieden waar regionale ambities en rijksopgaven samenkomen: ○ Den Helder e.o.; ○ Wieringermeer/Agriport; ○ de verstedelijkingsas Regio Alkmaar; ○ de verstedelijkingsas Westfriesland; • In de verdere uitwerking bijzondere aandacht te besteden aan de economische ontwikkelstrategie en de doorvertaling daarvan naar de verschillende gebieden; • Parallel aan de uitwerking te verkennen hoe de samenwerking in de uitvoeringsfase wordt vormgegeven, in aansluiting op en afstemming met bestaande Rijk-regiosamenwerkingen in Noord-Holland Noord; • De gebiedsaanpak Wieringermeer als eerste concrete uitwerkingsstap ter hand te nemen, voortbouwend op de resultaten van de Werkplaats Wieringermeer.
Provincie Flevoland	<i>NOVEX Provincie Flevoland – Economisch Profiel Flevoland</i> • Het Rijk en de provincie Flevoland spreken af de samenwerking op de economische ontwikkeling in de provincie met als basis het nationaal en provinciaal economisch beleid te continueren. Het Rijk en de provincie Flevoland bepalen gezamenlijk op basis van regionale initiatieven en bovenregionale en nationale prioriteiten bij welke projecten gezamenlijk opgetrokken wordt. • Het Rijk en de provincie Flevoland spreken af dat ze gezamenlijk optrekken in de verdere uitwerking en uitvoering van het economisch profiel naar concrete gebiedsgerichte opgaven en investeringskansen, met een duidelijke trekkersrol voor de regio. Beide partijen spreken af de economische ambities van Flevoland en het Rijk te borgen in toekomstige ruimtelijke keuzes. De provincie en EZK geven hier een vervolg aan op basis van Rijksbeleid en de POVI.

	• Het Rijk en provincie spreken af dat ze via het Ruimtelijk Arrangement en de NOVEX-cyclus gezamenlijk optrekken in het gebiedsgericht uitwerken van ruimtelijke keuzes waar sprake is van gestapelde ambities en opgaven waar economische ruimteclaims onderdeel van uitmaken, zoals het gebied Lelystad-Noord, rondom de komst van Defensie naar Flevoland in de vorm van de kazerne in Zeewolde, ingebruikname van Lelystad Airport en doorontwikkeling en het ruimtebeslag van circulaire economie. • Voor het gebied Lelystad-Noord/Maximacentrale – in de MRA aangeduid als cumulatietoneel – starten de provincie en het Rijk in het najaar een gezamenlijke werkplaats onder trekkerschap van de provincie en gefaciliteerd door BZK/VRO. Bij dit proces worden de departementen EZK, IenW, LNV en Defensie betrokken, evenals de gemeente en relevante actoren in het gebied. De voortgang bespreken we in de NOVEX-cyclus met het oog op gerichte afspraken in 2027. • De provincie Flevoland werkt de economische ecosystemen uit de POVI verder uit in omgevingsprogramma's langs de drie strategieën die in de POVI centraal staan en stemt dit af met rijksprogramma's. Het Rijk en de provincie Flevoland spreken af hierover in de NOVEX-cyclus af te stemmen en kansen voor verdere samenwerking op basis van deze omgevingsprogramma's te signaleren waar dit gestapelde opgaven en integraal ruimtelijk beleid betreft. De provincie en EZK stemmen de verdere beleidsmatige uitwerking van de economische ecosystemen af.
	<i>NOVEX Provincie Flevoland – komst Defensie en kazerne Zeewolde</i> • Het Rijk en de provincie Flevoland spreken af de samenwerking op de inpassing van nieuwe defensielocaties in Flevoland tezamen met gemeenten en waterschap te continueren. • Het Rijk en de provincie spreken af dat ze gezamenlijk optrekken om effecten, opgaven en koppelkansen voor de bredere regio verder in kaart te brengen en uit te werken. Het gaat daarbij om onderwerpen die qua ruimtelijk effect en doorlooptijd buiten de reikwijdte van het concrete gebiedsproces voor de komst van de kazerne in Zeewolde vallen. Bijvoorbeeld, maar niet uitsluitend, de economische kansen en opgaven in de regio, het voorzieningenniveau en het effect op de woningbouw. Het ontwerp onderzoek wordt

	getrokken door de provincie en BZK/VRO en afgestemd met Defensie. Daarbij worden de departementen EZK, IenW en LVVN in ieder geval betrokken, net als de medeoverheden, namelijk gemeenten en waterschap en andere relevante actoren in het gebied. De voortgang bespreken we in de NOVEX-cyclus.
NOVEX-gebied Utrecht-Amersfoort: Vaststelling Uitvoerings- en investeringsagenda – integrale opgave met wonen, werken, bereikbaarheid en leefbaarheid	• Rijk en regio stellen de Regionale Uitvoerings- en Investeringsagenda NOVEX Utrecht-Amersfoort vast, als belangrijk instrument voor het adaptief programmeren. Dit geeft een overzicht van de maatregelen inclusief de investeringsbehoefte die nodig zijn om de ambities zoals aangegeven in het NOVEX-Ontwikkelperspectief te realiseren en biedt daarmee een basis om toe te werken naar besluitvorming. Hiermee kunnen de samenwerkpartners sturen op een samenhangende programmering en realisatie. • Rijk en regio spreken af dat er gezamenlijk wordt gewerkt aan de verdere concretisering van maatregelen op het gebied van groen en landschap, water, bodem en klimaatadaptatie, mobiliteit, netcongestie, bedrijventerreinen en de regiopoorten om tot de realisatie te komen. Hierbij wordt ook een koppeling gelegd met de uitwerking van de REIA. De uitwerkingen hiervan worden meegenomen in de volgende versie/geactualiseerde adaptieve programmering/uitvoeringsagenda en RIA voor dit NOVEX-gebied. • Rijk en regio bepreken met elkaar op welke manier de werkwijze van de RIA als sturingsinstrument voor het NOVEX-gebied een vervolg krijgt en zodanig wordt ingericht, dat er gezamenlijke afwegingen kunnen worden gemaakt en besluiten over de ruimtelijke ontwikkelingen en bekostiging kunnen worden genomen. • De REIA te benutten om benodigde ruimtelijk-economische randvoorwaarden voor hoogwaardige economische ontwikkeling sterker te verbinden met de structurerende maatregelen voor het NOVEX-gebied zoals vermeld in de Regionale Uitvoerings- en Investeringsagenda (RUIA) en hier binnen het programma U Ned verder vorm aan te geven.
NOVEX-gebied MRA	• Rijk en regio werken aan een uitvoeringsagenda 2.0 en de Regionale investeringsagenda (RIA) en stellen deze gezamenlijk vast op het Bestuurlijk Overleg Leefomgeving 2027. • Rijk en regio gaan in gesprek over de gewenste richting/te nemen stappen voor zes strategisch prioritaire dossiers. De uitkomsten worden opgenomen in de Uitvoeringsagenda 2.0 en RIA. • De zes strategische prioritaire dossiers zijn:

	○ Westeinderscheg; ○ Oer-IJ boven Noordzeekanaal; ○ Drinkwater WAAG; ○ Mobiliteit MRA OVAH en Schipholcorridor; ○ Campusontwikkeling Almere (HTC/ASM/IAMM); ○ Intensivering bedrijventerreinen, ontwikkeling meerlaagse bedrijfspanden en versnellen woningbouw op sleutellocaties Zaan-IJ. Voor twee van deze dossiers worden de volgende afspraken voorgesteld: • Met betrekking tot de Campusontwikkeling Almere: ○ De BOL-partners spreken hun steun uit voor de verdere ontwikkeling van de hightech campus in Almere als ontwikkeling van strategisch belang voor het toekomstige verdienvermogen van Nederland. ○ De BOL-partners worden via de bestaande overlegstructuren¹ geïnformeerd over de voortgang van de campusontwikkeling. ○ Indien zich in de verdere ontwikkeling ruimtelijke, infrastructurele of andere gebiedsgerichte vraagstukken en/of knelpunten voordoen die bestuurlijke afstemming vragen, worden deze via het BOL geagendeerd. • Met betrekking tot de Westeinderscheg: Rijk en regio ontwikkelen samen een bekostigingsstrategie en verkennen de mogelijkheden voor ontwikkelruimte voor de groenblauwe opgaven in de Westeinderscheg als onderdeel van de gehele groenblauwe structuur van de MRA.
NOVEX-gebied Noordzeekanaal-gebied	1. Rijk en Regio onderschrijven de Regionale Investeringsagenda 1.0 (RIA) van het NOVEX Noordzeekanaalgebied. 2. Om gezamenlijk aan de in de RIA zichtbaar gemaakte vijf prioritaire investeringsopgaven te werken agenderen de binnen de NOVEX NZKG samenwerkende partijen deze investeringsbehoeften op de daarvoor geijkte tafels of vanuit bevoegd gezag. Daarnaast worden de volgende afspraken gemaakt, te weten: • Rijk en regio onderschrijven het door de IJmondgemeenten vastgestelde 'Aanpak Stedelijke vernieuwing IJmond', werken samen aan de uitvoering en spannen zich de komende jaren in

1 Waaronder NOVEX-gebied MRA, Programma SBaB en de Energy board Flevoland.

	voor de gezamenlijke zoektocht naar financiële middelen. • Rijk en regio herbevestigen het onverminderde belang van de Energiehaven voor realisatie van de Nederlandse energietransitie met de aanleg van Windparken op Zee, mede voor het behouden en voorzien van voldoende havenruimte voor toekomst haven en industrie. • De betrokken partijen werken gezamenlijk aan een Lange Termijn Ontwikkelrichting Houtrakpolder die in 2026 wordt afgerond. 3. Rijk en regio onderkennen het belang om met de actualisatie van het ontwikkelperspectief als samenwerkende partners gezamenlijk zicht te krijgen op de relevante ontwikkelingen, om onderbouwde keuzes voor de toekomst van de NOVEX NZKG te kunnen maken. 4. Aanvullend onderschrijven Rijk en regio vanuit de NOVEX NZKG het belang van de ingebrachte BOL-afpraak met betrekking tot de nationale ruimtelijk-economische strategie voor de energie-intensieve haven- en industrieclusters. Het proces wordt in het NZKG in nauwe samenhang gezien en gebracht met de actualisatie van het Ontwikkelperspectief (2027) en de daarbij in gezamenlijkheid te maken integrale ruimtelijke afwegingen. 5. Aanvullend onderschrijven Rijk en regio vanuit de NOVEX NZKG het belang van de ingebrachte BOL-afpraak door het Deltaprogramma Centraal Holland. Zowel de vernieuwing van het gemaal van IJmuiden als ook het tegengaan van wateroverlast overstijgt het schaalniveau van het Noordzeekanaalgebied, maar is van groot belang voor de veiligheid en het (toekomstig) economisch verdienvermogen van de regio.
Nationaal ruimtelijk-economische strategie NZKG	• Het Rijk werkt aan een nationale ruimtelijk-economische strategie voor de haven- en industrieclusters. De uitwerking en implementatie hiervan doen zij samen met de NOVEX-gebieden, zoveel mogelijk in aansluiting op lopende processen. • Voor elk cluster, en dus ook voor het Noordzeekanaalgebied, gaan Rijk en regio gezamenlijk toewerken naar een (a) strategisch profiel, (b) ruimtelijk handelingsperspectief en (c) bijbehorend instrumentarium. De informatie uit het ontwerp onderzoek, inclusief de inhoudelijke richtingen zoals hierboven benoemd, worden daarin meegenomen. Dit vormt input voor de geplande actualisatie van het

	Ontwikkelperspectief (2027). Lopende trajecten worden meer in samenhang gezien en gebracht. • Rijk en regio gaan een gezamenlijk traject in om de huidige fysieke contouren van het cluster Noordzeekanaalgebied vast te leggen en een methodiek te ontwikkelen om eventueel toekomstige uitbreidingen vast te leggen, met het doel om de huidige ruimte van het cluster naar de toekomst te beschermen en niet kleiner te laten worden. Deze actie is al opgenomen in de ontwerp Nota Ruimte en brief aan de Tweede Kamer. Onderdeel van dit traject is het in kaart brengen van wat er regionaal al loopt om de fysieke contouren te borgen, zoals het proces rondom de ontwikkeling van nieuw omgevingsbeleid voor de omgeving van Westpoort. Het Rijk coördineert vanuit de nationale prognose ruimtebehoefte industrie voor alle energie-intensieve haven- en industrie clusters het proces rondom vastleggen van de fysieke contouren. Het Rijk zal hiervoor samen met het cluster een proces inrichten, in aansluiting op de NOVEX-samenwerking. • Rijk en regio bekijken gezamenlijk hoe zij in het Noordzeekanaalgebied vervolg geven aan het externe advies over milieucontouren, dat komende tijd in opdracht van het Rijk wordt uitgevoerd, met het doel om te verkennen hoe milieucontouren kunnen bijdragen aan het beter beschermen en benutten van de ruimte. Hierbij wordt betrokken welke acties er in het Noordzeekanaalgebied al lopen op dit gebied. Inzet is meer eenduidigheid en samenhang in aanpak tussen de NOVEX-gebieden, waarbij wordt voortgebouwd op lopende trajecten in de regio's en clusters van elkaar kunnen leren. Onderdeel van dit traject is het in kaart brengen wat er regionaal al loopt om bepaalde milieucontouren te borgen, bijvoorbeeld via gemeentelijk of provinciaal omgevingsbeleid. Rijk en regio verkennen vervolgens, in een nog in te richten proces, gezamenlijk mogelijke (aanvullende) acties voor het Noordzeekanaalgebied. • De energie-intensieve haven- en industrieclusters worden gezien als belangrijke strategische locaties voor de ontwikkeling van netto-nul technologieën (NZIA/IAA) en waar mogelijkheden zijn om te komen tot een dusdanige aanpak die bijdraagt aan weerbaarheid en strategische autonomie van Nederland. Nederland geeft daarmee impuls aan concurrerende en zelfstandige Europese 'clean tech'-industrie en grensoverschrijdende samenwerking binnen de EU. Voortbouwend op de brief
--	---

	van februari 2026 van de voormalig bewindspersoon KGG aan alle provincies met een energie-intensief haven- en industriecluster, nodigt het Rijk de regio uit voor een open consultatiegesprek over de mogelijkheden om het cluster geheel of gedeeltelijk aan te wijzen als versnellingsgebied (NZIA/IAA).
NOVEX-gebied Schiphol	• Rijk en regio spreken af om conform de afgesloten bestuursovereenkomst van 10 oktober 2022 de luchtzijdige- en landzijdige ontwikkelingen en de governance in samenhang in beeld brengen, te analyseren en te beoordelen. • De provincie Zuid-Holland en de gemeente Amsterdam (via de BRS) nemen vanaf september op directeursniveau deel aan de vergaderingen van de stuurgroep NOVEX Schipholregio (en worden vertegenwoordigd in het programmteam, voor de provincie Zuid-Holland is dit al een feit).
NOVEX-gebied Groene Hart RIA	• Rijk en regionale partijen spreken af zich in te spannen om de Regionale Investeringsagenda (RIA) voor het NOVEX-gebied Groene Hart met de hierin opgenomen sleutelprojecten mogelijk te maken en te realiseren.
Mobiliteitsmaatregelen Alkmaars Kanaal	• Mobiliteitspakketten voor de ontsluiting van woningbouw in de vier nationaal grootschalige woningbouwlocaties Alkmaars Kanaal, Apeldoorn BSK, Helmond Centrum+ en Spoorzone Hengelo-Enschede worden betrokken bij de prioritering van het Mobiliteitsfonds. Over het reserveren van een Rijksbijdrage en de samenstelling van definitieve mobiliteitspakketten zal daarmee nog worden besloten. Eventuele bestuurlijke afspraken hierover kunnen op zijn vroegst worden gemaakt in het BO MIRT van november 2026. Het niet tijdig toekennen van deze benodigde middelen heeft mogelijk een (nadelig) effect voor de realisatie van de afgesproken woningen t/m 2034.